Justitieutskottets betänkande 1975/76: 46

med anledning av propositionen 1975/76: 174 om ändring i brottsbalken (ang. spioneribrottet m. m.) jämte motioner

I propositionen 1975/76: 174 har regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta ett i propositionen framlagt förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Med anledning av propositionen har väckts tre motioner som redovisas på s. 7.

Utskottet har inhämtat lagrådets yttrande över propositionen och motionerna. Yttrandet fogas som bilaga till detta betänkande.

Rörande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisar utskottet till vad utskottet anför på s. 8 och 9.

Det vid propositionen fogade lagförslaget är av följande lydelse.

Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrives i fråga om brottsbalken[1]

dels att 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § samt 19 kap. 8 och 13 §§ skall upphöra att gälla,

dels att nuvarande 19 kap. 11 och 12 §§ skall betecknas 19 kap. 12 respektive 13 §,

dels att 19 kap. 5, 7, 9 och 14–16 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas fyra nya paragrafer, 19 kap. 8, 10 och 11 §§ samt 22 kap. 2 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
19 kap.	
5 §	
Den som, *med uppsåt* att gå främmande makt tillhanda, obehörigen anskaffar, befordrar, lämnar eller eljest röjer uppgift rörande försvarsverk, vapen, förråd, import, export eller förhållande i övrigt, vars uppenbarande för främmande makt kan medföra men för rikets försvar eller för folkförsörjningen vid krig eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden eller eljest för rikets säkerhet, dömes, vare sig uppgiften är riktig eller ej, för spioneri till fängelse i högst sex år. Detsamma skall gälla, om någon *med uppsåt* som nu sagts obehörigen framställer eller tager befattning med skrift, teckning eller annat föremål som innefattar sådan uppgift.	Den som, *för* att gå främmande makt tillhanda, obehörigen anskaffar, befordrar, lämnar eller eljest röjer uppgift rörande försvarsverk, vapen, förråd, import, export eller förhållande i övrigt, vars uppenbarande för främmande makt kan medföra men för rikets försvar eller för folkförsörjningen vid krig eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden eller eljest för rikets säkerhet, dömes, vare sig uppgiften är riktig eller ej, för spioneri till fängelse i högst sex år. Detsamma skall gälla, om någon *i syfte* som nu sagts obehörigen framställer eller tager befattning med skrift, teckning eller annat föremål som innefattar sådan uppgift.
7 §	
Förövas, beträffande uppgift som rör förhållande av hemlig natur, gärning som i 5 § sägs utan *uppsåt* att gå främmande makt tillhanda, dömes för obehörig befattning med hemlig uppgift	Förövas, beträffande uppgift som rör förhållande av hemlig natur, gärning som i 5 § sägs utan *syfte* att gå främmande makt tillhanda, dömes för obehörig befattning med hemlig uppgift till böter eller fängelse i högst två år.

[1] Senaste lydelse av
19 kap. 11 § 1970: 225
19 kap. 12 § 1974: 565.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
till böter eller fängelse i högst två år *eller, om riket var i krig, till böter eller fängelse i högst fyra år.*	
Den som av grov oaktsamhet befordrar, lämnar eller eljest röjer uppgift som avses i 5 § och som rör förhållande av hemlig natur, dömes för vårdslöshet med hemlig uppgift *till böter eller fängelse i högst sex månader eller, om riket var i krig, till böter eller fängelse i högst två år.*	
	8 §
	Är brott som i 7 § sägs att anse som grovt, skall för grov obehörig befattning med hemlig uppgift *dömas till fängelse i högst fyra år.*
	Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen innefattade tillhandagående av främmande makt eller var av synnerligen farlig beskaffenhet med hänsyn till pågående krig eller rörde förhållande av stor betydelse eller om den brottslige röjde vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrotts honom.
	9 §
Den som, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter rörande militära eller andra förhållanden, vilkas uppenbarande för den främmande makten kan medföra men för annan främmande makts säkerhet, eller här i riket till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig, dömes för olovlig underrättelseverksamhet *till böter eller fängelse i högst två år.*	*Den som av grov oaktsamhet befordrar, lämnar eller eljest röjer uppgift som avses i 5 § och som rör förhållande av hemlig natur, dömes för* vårdslöshet med hemlig uppgift *till böter eller fängelse i högst sex månader eller, om riket var i krig, till böter eller fängelse i högst två år.*
För olovlig underrättelseverksamhet skall ock dömas, om någon, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket hemligen	

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
eller med användande av svikliga medel antingen bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter om annans personliga förhållande eller till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig.	
	10 §[2]
	Den som, för att gå främmande makt tillhanda, här i riket bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter rörande militära eller andra förhållanden, vilkas uppenbarande för den främmande makten kan medföra men för annan främmande makts säkerhet, eller här i riket till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig, dömes för olovlig underrättelseverksamhet *till böter eller fängelse i högst två år.*
	11 §
	Den som, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket hemligen eller med användande av svikliga medel antingen bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter om annans personliga förhållande eller till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig dömes för olovligt anskaffande av personuppgifter *till böter eller fängelse i högst två år.*
	14 §
För försök, förberedelse eller stämpling till högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spioneri, grovt spioneri *eller* olovlig underrättelseverksamhet, så ock för försök eller förberedelse till obehörig befattning med hemlig uppgift dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas. Såsom stämpling till högförräderi skall även anses att	För försök, förberedelse eller stämpling till högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spioneri, grovt spioneri, *grov obehörig befattning med hemlig uppgift*, olovlig underrättelseverksamhet eller *olovligt anskaffande av personuppgifter*, så ock för försök eller förberedelse till obehörig befattning med hemlig uppgift dö-

[2] Förutvarande 19 kap. 10 § upphävd genom 1970: 225.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
träda i förbindelse med främmande makt för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att sådant brott må förövas.	mes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas. Såsom stämpling till högförräderi skall även anses att träda i förbindelse med främmande makt för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att sådant brott må förövas.
Den som underlåter att avslöja högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spioneri *eller* grovt spioneri, dömes ock till ansvar enligt vad i 23 kap. sägs; och skall till sådant ansvar dömas jämväl om han icke insett men bort inse att brottet var å färde.	Den som underlåter att avslöja högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spioneri, grovt spioneri *eller grov obehörig befattning med hemlig uppgift*, dömes ock till ansvar enligt vad i 23 kap. sägs; och skall till sådant ansvar dömas jämväl om han icke insett men bort inse att brottet var å färde.

15 §

Om någon, som med hänsyn till vad honom är veterligt, på grund av meddelad varning eller eljest bort inse att högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spioneri *eller* grovt spioneri är å färde, medverkar till gärningen, dömes till ansvar såsom för medhjälp därtill; dock må ej dömas till svårare straff än fängelse i två år.	Om någon, som med hänsyn till vad honom är veterligt, på grund av meddelad varning eller eljest bort inse att högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spioneri, grovt spioneri *eller grov obehörig befattning med hemlig uppgift* är å färde, medverkar till gärningen, dömes till ansvar såsom för medhjälp därtill; dock må ej dömas till svårare straff än fängelse i två år.

16 §[3]

Olovlig underrättelseverksamhet eller olovlig värvning eller försök, förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet må ej utan regeringens förordnande åtalas av åklagare.

Gärning som avses i 3 eller 4 kap. och innebär sådan kränkning av främmande makt som i *11 §* sägs, så ock försök, förberedelse eller stämpling till gärning som nu sagts eller underlåtenhet att avslöja sådan gärning må ej heller åtalas av åklagare utan förordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill.	Gärning som avses i 3 eller 4 kap. och innebär sådan kränkning av främmande makt som i *12 §* sägs, så ock försök, förberedelse eller stämpling till gärning som nu sagts eller underlåtenhet att avslöja sådan gärning må ej heller åtalas av åklagare utan förordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill.

[3] Senaste lydelse 1974: 565.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	22 kap.
	2 a §
	Om någon under beredskapstillstånd eller då riket är i krig bland allmänheten sprider eller till främmande makt framför eller låter framkomma falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, dömes för ryktesspridning till fara för rikets säkerhet *till böter eller fängelse i högst två år.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978.

Motionerna

I motionen 1975/76: 2445 av herr Gustavsson i Alvesta m. fl. (c) hemställs att riksdagen beslutar avslå propositionen.

I motionen 1975/76: 2476 av herr Hernelius m. fl. (m) hemställs att riksdagen

1. hos regeringen anhåller om en översyn och modernisering av bestämmelserna om spionerі i enlighet med vad i motionen anförts,

2. beslutar att den i förslaget till lag om ändring i brottsbalken intagna nya 8 § i 19 kap. skall betecknas 8 a § och erhålla följande lydelse:

8 a §

Är brott som i 7 § sägs att anse som grovt, skall för grov obehörig befattning med hemlig uppgift dömas till fängelse i högst fyra år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen innefattade tillhandagående av främmande makt eller var av synnerligen farlig beskaffenhet med hänsyn till *beredskapstillstånd* eller pågående krig eller rörde förhållande av stor betydelse eller om den brottslige röjde vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrotts honom.

3. beslutar att 19 kap. 10 § i förslaget till lag om ändring i brottsbalken skall erhålla följande lydelse:

10 §

Den som, *med uppsåt* att gå främmande makt tillhanda, här i riket bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter rörande militära eller andra förhållanden, vilkas uppenbarande för den främmande makten kan medföra men för annan främmande makts säkerhet, eller här i riket till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig, dömes för olovlig underrättelseverksamhet till böter eller fängelse i högst två år.

4. avslår förslaget i propositionen att 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § samt 19 kap. 8 och 13 §§ skall upphöra att gälla.

I motionen 1975/76: 2477 av herr Romanus (fp) hemställs att riksdagen

1. avslår förslaget att ta bort bestämmelserna om tagande av utländskt understöd,

2. gör sådana ändringar av bestämmelserna, som föreslås i motionen, för att de inte skall kunna tillämpas på svenskar som stödjer opinionsbildning för utländska befrielserörelser,

3. hos regeringen hemställer om sådan utredning av spionerilagstiftningen som rikspolisstyrelsen föreslagit i sitt remissyttrande.

Utskottet

Inledning

I propositionen föreslås ändringar i brottsbalkens bestämmelser om spioneri, vissa andra brott mot rikets säkerhet samt samhällsfarlig ryktesspridning och beljugande av myndighet.

Innebörden av den nuvarande regleringen av spioneribrottet i 19 kap. 5 § brottsbalken (BrB) belystes i samband med den s. k. IB-affären, då en journalist fälldes till ansvar för spioneri för att han anskaffat och — genom överlämnande till tidningsredaktion — röjt uppgifter vilkas uppenbarande för främmande makt kunde medföra men för rikets försvar. I anslutning härtill tillkallades en utredningsman med uppgift att se över spioneribestämmelserna och även i övrigt utreda frågan om ändringar i bestämmelserna i 19 kap. BrB om brott mot rikets säkerhet. Den sakkunnige har redovisat resultatet av sin översyn i betänkandet (Ds Ju 1975: 16) Spioneribrottet m. m.

Betänkandet har remissbehandlats.

Det i propositionen framlagda förslaget grundas på betänkandet och remissyttrandena däröver.

Propositionens huvudsakliga innehåll m. m.

Beträffande spioneri innebär förslaget i propositionen att straffansvaret begränsas till fall där gärningsmannen haft syfte, dvs. direkt uppsåt att gå främmande makt till handa. Som en följd härav ändras gärningsbeskrivningen för brottet obehörig befattning med hemlig uppgift (19 kap. 7 §) att omfatta gärningar som f. n. är att bedöma som spioneri och som avsett hemlig uppgift men som förövats med indirekt eller eventuellt uppsåt. För grova fall av brottet införs en särskild straffskala.

Brottet olovlig underrättelseverksamhet (19 kap. 9 §) föreslås uppdelat på två paragrafer. Straffansvaret för den del av brottet som avser anskaffande av uppgifter rörande annan främmande makts militära eller andra förhållanden begränsas på samma sätt som beträffande spioneri, nämligen till fall där gärningsmannen handlat i direkt uppsåt att gå främmande makt till handa. Gärningsbeskrivningen för den del av brottet som avser anskaffande av uppgifter om annans personliga förhållanden behålls oförändrad men ges en ny brottsbeteckning, olovligt anskaffande av personuppgifter.

För att vidga förutsättningarna för en fri samhällsdebatt föreslås att bestämmelsen om ryktesspridning till fara för rikets säkerhet (19 kap. 8 §) upphävs för fredstid men bibehålls för tid då landet är i krig eller då beredskapstillstånd råder. Vidare föreslås att bestämmelserna om samhällsfarlig ryktesspridning (16 kap. 6 §), beljugande av myndighet (17 kap. 6 §) och tagande av utländskt understöd (19 kap. 13 §) mönstras ut ur lagstiftningen.

I den till konstitutionsutskottet hänvisade propositionen 1975/76: 204 om ändringar i grundlagsregleringen av tryckfriheten föreslås en partiell reform av tryckfrihetsförordningen (TF). Reformen bygger till större delen på förslag som förts fram av massmedieutredningen i dess betänkande (SOU 1975: 49) Massmediegrundlag och gäller främst TF:s tillämpning på olika skrifter, meddelar- och anonymitetsskyddet samt tillsynen över förordningens efterlevnad. I propositionen föreslås också liksom i massmedieutredningen på grundval av förslag från den i föregående avsnitt nämnde utredningsmannen att brotten samhällsfarlig ryktesspridning och beljugande av myndighet utmönstras ur TF:s brottskatalog samt att brottet ryktesspridning till fara för rikets säkerhet ges ett snävare tillämpningsområde än det nu har (se bet. s. 236 och prop. s. 163—164). Även i andra hänseenden föreslås ändringar i TF som är betingade av förslagen i propositionen 1975/76: 174, t. ex. i 7 kap. 3 och 8 §§ TF. Grundlagsändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1978. Med hänsyn till det samband som enligt vad nyss sagts råder mellan de aktuella förslagen till ändringar i TF och i BrB föreslås i propositionen 1975/76: 174 att också ändringarna i BrB skall träda i kraft den 1 januari 1978.

Allmänna synpunkter

Utskottet vill till en början något beröra det i motionen 2445 framställda yrkandet om avslag på propositionen. Till stöd för yrkandet anför motionärerna bl. a. att det under remissbehandlingen yppats delade meningar om det berättigade och lämpliga i de av utredningsmannen föreslagna och av departementschefen i huvudsak godtagna förändringarna. Särskilt framhåller motionärerna att remisskritiken varit stark mot förslagen att ur lagstiftningen utmönstra stadgandena om ryktesspridning till fara för rikets säkerhet, samhällsfarlig ryktesspridning, beljugande av myndighet och tagande av utländskt understöd. Varken utredningsmannens överväganden eller departementschefens motivuttalanden är enligt motionärerna av sådan art att det klart framgår, att de fördelar som kan uppnås — exempelvis genom att spionaribestämmelserna jämkas något för att bättre sammanfalla med det allmänna rättsmedvetandet — är större än de risker för rikets säkerhet och de övriga nackdelar som kan bli en följd av att de i propositionen föreslagna lagändringarna genomförs.

Utskottet hyser en viss förståelse för motionärernas synpunkter och anser i likhet med motionärerna att det kan anföras skäl för att de nu aktuella ändringarna i BrB och dess återverkningar på TF:s brottskatalog bort föregås av allsidiga och genomgripande överväganden i en parlamentariskt förankrad utredning. Å andra sidan måste enligt utskottets mening beaktas att utredningsmannen under sitt arbete samrått med massmedieutredningen och företrädare för 1973 års fri- och rättighets-

utredning samt att genom den sedvanliga remissbehandlingen av utredningsmannens betänkande lagstiftningsärendet tillförts en bred opinionsyttring från berörda myndigheter och andra intresserade. För riksdagens ställningstagande föreligger i ärendet också yttrande från lagrådet. Det sagda leder utskottet till uppfattningen att yrkandet i motionen 2445 bör avslås.

Spioneri, obehörig befattning med hemlig uppgift m. m.

De olika slag av handlingar som omfattas av straffbestämmelserna om spioneri och grovt spioneri (19 kap. 5 och 6 §§) är anskaffande, befordrande, lämnande och annat röjande. Föremålet för någon av dessa handlingar är uppgift, som rör försvarsverk, vapen, förråd, import, export eller annat förhållande och vars uppenbarande för främmande makt kan medföra men för rikets försvar eller för folkförsörjningen vid krig eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden eller eljest för rikets säkerhet. Uppgiften behöver inte vara av hemlig natur. Handlingen skall ha skett obehörigen, dvs. den skall inte på grund av särskilda förhållanden vara tillåten. I subjektivt hänseende gäller, i överensstämmelse med vad i allmänhet gäller brott enligt BrB, att brottets objektiva bestämningar skall täckas av uppsåt från gärningsmannens sida och att detta uppsåt i och för sig inte behöver vara direkt utan att straffbarhet föreligger även i fall då endast s. k. indirekt eller eventuellt uppsåt föreligger. Därutöver gäller emellertid i subjektivt hänseende att handlingen skall ske i uppsåt att gå främmande makt till handa. Här är att märka att även i detta senare hänseende straffbarhet föreligger redan vid indirekt eller eventuellt uppsåt.

Som spion kan alltså enligt gällande rätt även den dömas som visserligen inte åsyftar att gå främmande makt till handa men inser att hans gärning nödvändigtvis måste få detta till följd (indirekt uppsåt). Han kan också dömas om han inser att gärningen medför risk för en sådan effekt och det måste antas att han inte skulle ha avstått från gärningen även om han hade varit säker på att den skulle medföra effekten (eventuellt uppsåt).

I det förut nämnda s. k. IB-målet konstaterades att den tilltalade måste ha insett att offentliggörandet av de i målet ifrågavarande uppgifterna med nödvändighet skulle innebära en fördel för främmande makt samt att såväl anskaffandet som röjandet av uppgifterna således i vart fall skett med s. k. indirekt uppsåt att gå främmande makt till handa (se prop. s. 19 och 54 samt SvJT 1974 rf s. 84). Bedömningen i detta mål att även annan form av uppsåt än direkt uppsåt räcker för straffbarhet, har som det anförs i propositionen — av den allmänna debatten i massmedia att döma — tett sig främmande och nära nog oförenlig med spioneribegreppet.

Mot den angivna bakgrunden uttalar departementschefen att han

finner det vara självklart att en brottsbenämning inte bör omfatta mera än vad som för det allmänna rättsmedvetandet framstår som naturligt. För en bred allmänhet ter det sig enligt departementschefen oförklarligt att redan indirekt uppsåt att gå främmande makt till handa är till fyllest för att någon skall kunna fällas till ansvar för spioneri. Från denna utgångspunkt och med hänsyn till att beteckningen spioneri för allmänheten kommit att framstå som särskilt värdeladdad ter det sig enligt departementschefen naturligt att begränsa brottsbenämningen spioneri till förfaranden där gärningsmannen handlar i syfte att gå främmande makt till handa. Enligt departementschefens överväganden bör beteckningen spioneri förbehållas fall där gynnandet av främmande makt ingår som ett avsiktligt led i gärningsmannens handlande. Kravet på direkt uppsåt anges i den föreslagna lagtexten med uttrycket "för att" i stället för som i det nuvarande stadgandet "med uppsåt att".

Utskottet, som noterar att remissinstanserna i stor utsträckning godtagit förslaget att begränsa spioneristadgandets omfattning på angivet sätt, har ingen erinran mot förslaget och tillstyrker bifall till propositionen i denna del. Utskottet vill tillägga att ändringen av lagrummets avfattning innebär ett återknytande till den ordning som rådde före strafflagsreformen 1948. Dessförinnan krävdes nämligen för straffbarhet direkt uppsåt att gå främmande makt till handa. Denna avvikelse från vad som eljest i allmänhet gäller i subjektivt hänseende vid brott enligt BrB inger heller inte några särskilda betänkligheter från principiell synpunkt eftersom det — såsom departementschefen påvisar — också i andra paragrafer i 19 kap. BrB uppställs krav på direkt uppsåt i skilda hänseenden.

Den som utan uppsåt att gå främmande makt till handa men i övrigt uppsåtligen begår gärning som till sina objektiva bestämningar överensstämmer med gärningsbeskrivningen för spioneri, med det tillägget att gärningen skall avse uppgift som rör förhållande av hemlig natur, straffas enligt gällande rätt för obehörig befattning med hemlig uppgift (19 kap. 7 § första stycket). Straffskalan omfattar böter eller fängelse i högst två år eller, om riket var i krig, böter eller fängelse i högst fyra år.

Under "förhållande av hemlig natur" inbegrips endast sådant som verkligen är avsett att hemlighållas och inte heller redan blivit allmänt känt. För att ett visst förhållande skall kunna anses vara avsett att hemlighållas bör denna avsikt i regel ha kommit till uttryck på något sätt. Förutom genom anbringande av hemligstämpel kan detta ha skett genom order till underlydande eller anslag om förbud för obehöriga att vinna tillträde o. d. I undantagsfall kan ett visst förhållande — t. ex. militära positioner under krig — vara sådant att det i och för sig framgår att förhållandet är av hemlig natur.

Som en följd av den nyss behandlade ändringen i 19 kap. 5 § före-

slås i propositionen att gärningsbeskrivningen beträffande brottet obehörig befattning med hemlig uppgift ändras till att omfatta gärningar som f. n. är att bedöma som spionerí och som har avsett hemlig uppgift men som har förövats med enbart indirekt eller eventuellt uppsåt att gå främmande makt till handa. Ändringen kommer till uttryck genom att orden "utan uppsåt" byts ut mot "utan syfte".

En följd av förslaget i propositionen är att en begränsning sker av det straffbara området i förhållande till gällande rätt. Gärningar, som avser förhållanden av icke hemlig natur och objektivt är sådana som avses i 5 § och som begås med indirekt eller eventuellt uppsåt att gå främmande makt till handa, kommer nämligen enligt förslaget att falla utanför såväl 5 § som 7 §. För att fånga upp dessa handlingar, som alltså f. n. bedöms som spionerí, kan det enligt departementschefen i och för sig övervägas att låta dem omfattas av straffansvar. Den nuvarande begränsningen i 7 § till uppgifter av hemlig natur torde emellertid enligt departementschefen täcka alla väsentliga fall då en straffsanktion kan ha en funktion att fylla. De fall som enligt förslaget i propositionen mönstras ut från 5 § och som inte fångas upp av 7 § synes enligt departementschefen i praktiken vara så osannolika att man kan bortse från dem.

Utskottet, som noterar att en reglering i enlighet med förslaget i propositionen vid remissbehandlingen tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser, delar uppfattningen att de fall som enligt förslaget lämnas utanför det straffbara området i praktiken synes vara så osannolika att man kan bortse från dem när det gäller kriminalisering. Under hänvisning till det anförda tillstyrker utskottet att 19 kap. 7 § ges den lydelse som upptagits i det vid propositionen fogade lagförslaget.

Nuvarande 19 kap. 7 § första stycket innehåller en särskild straffskärpningsgrund för det fall att riket är i krig.

I propositionen föreslås att straffskärpningsgrunden utmönstras och att som 8 § i 19 kap. införs ett särskilt stadgande avseende grova fall av obehörig befattning med hemlig uppgift. Syftet med ändringen är att brott av allvarlig art som t. ex. innefattar tillhandagående av främmande makt inte skall komma att bedömas efter en förhållandevis lindrig straffskala. Den nya bestämmelsen har utformats efter direkt mönster från stadgandet i 6 § angående grovt spionerí. Som kvalifikationsgrunder anges sålunda att gärningen varit av synnerligen farlig beskaffenhet med hänsyn till pågående krig eller rört förhållande av stor betydelse eller att den brottslige röjt vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrotts honom. Utöver dessa i 6 § upptagna omständigheter anges i den föreslagna 8 § också det fall att gärningen innefattat tillhandagående av främmande makt.

I motionen 2476 yrkas bl. a. att i den nyss berörda uppräkningen beredskapstillstånd skall nämnas såsom jämställt med krig vid bedömningen av om brottet bör anses som grovt.

I likhet med departementschefen anser utskottet att det bör införas ett särskilt stadgande med särskild brottsbenämning för grova brott av den art som avses med 7 §.

När det gäller det av motionärerna efterlysta tillägget till uppräkningen av "beredskapstillstånd" anser utskottet i likhet med departementschefen och lagrådet att något behov därav inte föreligger. Som departementschefen anför är exemplifieringen inte uttömmande eller i och för sig avgörande för vad som skall anses som grovt brott. I den praktiska tillämpningen torde enligt utskottets mening det förhållandet att beredskapstillstånd varit rådande komma att beaktas utan det ifrågasatta tillägget. Under hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionsyrkandet och tillstyrker att 19 kap. 8 § ges den lydelse som upptagits i det vid propositionen fogade lagförslaget.

I nuvarande 19 kap. 7 § andra stycket stadgas ansvar för den som av grov oaktsamhet befordrar, lämnar eller eljest röjer uppgift som avses i 5 § och som rör förhållande av hemlig natur. Brottsbenämningen är vårdslöshet med hemlig uppgift.

I propositionen föreslås att oaktsamhetsbestämmelsen i nuvarande 7 § andra stycket bryts ut och överförs till en särskild paragraf (9 §).

Utskottet tillstyrker förslaget att regleringen av oaktsamhetsfallen i 7 § andra stycket förs över till en särskild paragraf, som betecknas 9 §.

Översyn av spioneribrottet

Under remissbehandlingen har rikspolisstyrelsen pekat på att det inte finns några bestämmelser om spioneri mot politiska och ekonomiska förhållanden av betydelse för rikets säkerhet och därvid hänvisat bl. a. till fallet Guillaume i Förbundsrepubliken Tyskland. Styrelsen finner det synnerligen angeläget att spioneribrotten blir föremål för en djupgående översyn och modernisering med hänsyn till den ändring av målinriktningen mot sådana intressen som kan skönjas i nuvarande underrättelseverksamhet. Det är enligt styrelsens uppfattning uppenbart att bl. a. den politiska sektorn i svenskt samhällsliv är föremål för livlig uppmärksamhet och återkommande närmanden från främmande underrättelsetjänsters sida.

I samtliga de med anledning av propositionen väckta motionerna framställs önskemål om en sådan översyn som rikspolisstyrelsen förordat.

I propositionen uttalar departementschefen i anslutning till sin redovisning av rikspolisstyrelsens uttalande att gällande spioneribestämmelser enligt hans mening ger skydd för sådana ekonomiska och politiska

förhållanden vilkas uppenbarande för främmande makt kan medföra men för rikets säkerhet.

Utskottet anser för sin del i likhet med rikspolisstyrelsen och motionärerna att det beträffande sådana spionageformer, som har politisk eller ekonomisk (inkl. industriell) inriktning men samtidigt faller utanför den nuvarande brottsbeskrivningen för spioneribrottet, erfordras sådana närmare överväganden som aktualiserats i lagstiftningsärendet. Det torde få ankomma på regeringen att förordna om de närmare formerna för översynens bedrivande. Med hänsyn till den vikt som får tillmätas de aktuella frågorna bör dock tillses att översynen sker under parlamentarisk medverkan. Vad utskottet nu i anledning av motionerna 2445, 2476 och 2477 anfört bör ges regeringen till känna.

Olovlig underrättelseverksamhet m. m.

Nuvarande 19 kap. 9 § upptar ansvarsbestämmelser för olovlig underrättelseverksamhet. I första stycket kriminaliseras verksamhet som går ut på anskaffande av uppgifter rörande militära och andra förhållanden. Uppenbarandet av uppgifterna för främmande makt skall kunna medföra men för annan främmande makts säkerhet. I andra stycket kriminaliseras bl. a. verksamhet som innebär att någon hemligen eller med användande av svikliga medel anskaffar uppgifter om annans personliga förhållanden. Det är här fråga om s. k. flyktingspionage m. m. Här krävs inte såsom i första stycket att uppenbarandet av uppgifterna kan medföra särskilda men. I subjektivt hänseende krävs i fråga om båda brottstyperna — liksom f. n. i fråga om spioneri — att gärningsmannen haft uppsåt att gå främmande makt till handa. Såväl direkt som indirekt och eventuellt uppsåt kan alltså komma i fråga. För att förebygga onödiga eller annars olämpliga åtal har i 19 kap. 16 § tagits in bestämmelser om särskild åtalsprövning beträffande olovlig underrättelseverksamhet. För åtal krävs sålunda regeringens förordnande. Åtalsfrågan kan av regeringen prövas från utrikespolitiska och andra synpunkter.

I propositionen förordas att straffansvaret för olovlig underrättelseverksamhet enligt första stycket i nuvarande 9 § på motsvarande sätt som i fråga om spioneri begränsas till verksamhet som bedrivs med direkt uppsåt att gå främmande makt till handa. Samtidigt föreslås att bestämmelsen i andra stycket om flyktingspionage m. m. med sakligt oförändrat innehåll flyttas till en särskild paragraf och ges beteckningen "olovligt anskaffande av personuppgifter".

Förslaget i propositionen såvitt gäller huvudbrottet i 9 § första stycket leder till straffrihet i fall då enbart indirekt eller eventuellt uppsåt att gå främmande makt till handa föreligger. Denna begränsning av det straffbara området kritiseras i motionen 2476 under hänvisning till uttalanden under remissbehandlingen. Motionärerna erinrar bl. a. om att

justitiekanslern framhållit att de olägenheter från utrikespolitisk synpunkt som kan vara förbundna med olovlig underrättelseverksamhet kan inträda vare sig fråga är om verksamhet med direkt syfte att tillhandagå främmande makt eller fråga är om t. ex. en av svensk politisk organisation bedriven verksamhet, vilken genom införskaffande av uppgifter om militära och andra förhållanden önskar bilda opinion mot viss främmande makt. De anför också att justitiekanslern påpekat att det uppgiftsinsamlande som avses i bestämmelsen om olovlig underrättelseverksamhet gäller förhållanden av militär natur eller andra förhållanden, vilkas uppenbarande kan medföra men för främmande makts säkerhet, alltså särskilt känsliga förhållanden och inte samhällsförhållanden i allmänhet — politiska, ekonomiska, sociala etc. — som en fri offentlig debatt odisputabelt måste kunna avhandla. Yrkandet i motionen i detta hänseende går ut på att den nuvarande uppsåtsformen vid brottet olovlig underrättelseverksamhet bör bibehållas.

Vid sitt övervägande av uppsåtsformen vid det här aktuella brottet konstaterar departementschefen att annan form av uppsåt än direkt uppsåt att gå främmande makt till handa inte varit aktuell i de domar som meddelats och som ingått i utredningsmannens material. Även om denna omständighet enligt departementschefen knappast kan tas till intäkt för att en straffvärd underrättelseverksamhet inte skulle kunna bedrivas utan direkt uppsåt att gå främmande makt till handa, förefaller honom en sådan utveckling föga trolig. Med hänsyn härtill bedömer han behovet av en straffbestämmelse för dessa fall som ringa.

Utskottet ansluter sig till denna bedömning och finner också i likhet med departementschefen, att det skulle te sig anmärkningsvärt med ett mera omfattande uppsåtsrekvisit vid olovlig underrättelseverksamhet än vid det grövre brottet spioneri. Med hänsyn till det anförda anser utskottet att övervägande skäl talar för den i propositionen föreslagna inskränkningen av det straffbara området. I enlighet härmed avstyrker utskottet bifall till det här behandlade yrkandet i motionen 2476 och förordar att huvudstadgandet om olovlig underrättelseverksamhet ges den i propositionen upptagna avfattningen.

I den nuvarande bestämmelsen om olovlig underrättelseverksamhet straffbeläggs också s. k. flyktingspionage m. m. (9 § andra stycket). Som förut sagts föreslås i propositionen att stadgandet i andra stycket bibehålls utan saklig ändring samt flyttas till en särskild paragraf (11 §) med brottsbenämning "olovligt anskaffande av personuppgifter".

Utbrytandet av det ifrågavarande stadgandet till en särskild gärningstyp medför att det behövs en ny brottsbenämning för denna. Som framgått av redovisningen i propositionen av olika överväganden i denna del är det inte lätt att finna en lämplig benämning. Utskottet finner i likhet med lagrådet att det i propositionen föreslagna uttrycket framstår som

mindre lyckat, därför att fullbordat brott föreligger redan när någon bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter även om han inte lyckats skaffa några uppgifter. Den valda benämningen är mindre väl lämpad också av det skälet att den kan leda tanken till förfaranden av helt annat slag än varom är fråga, t. ex. olovligt anskaffande av personuppgifter ur dataregister för att tillgodose andra intressen än främmande makts, t. ex. affärsintressen. Med hänsyn till vad nu anförts förordar utskottet att stadgandet inte flyttas utan liksom f. n. utan särskild brottsbeteckning upptas som ett andra stycke i den paragraf där huvudbrottet olovlig underrättelseverksamhet regleras.

I enlighet med utskottets ställningstaganden i fråga om den i nuvarande 19 kap. 9 § upptagna regleringen av brottet olovlig underrättelseverksamhet och till följd av utskottets överväganden i övrigt bör lagrummet — med den av departementschefen förordade ändringen i första stycket — upptas i kapitlet med beteckningen 10 §.

Ryktesspridning, tagande av utländskt understöd m. m.

För ryktesspridning till fara för rikets säkerhet straffas den som bland allmänheten sprider eller till främmande makt framför eller låter framkomma falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet (19 kap. 8 §). För samhällsfarlig ryktesspridning straffas den som bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för folkförsörjningen eller för allmän ordning och säkerhet (16 kap. 6 §). För beljugande av myndighet slutligen straffas den som bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående ägnat att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter (17 kap. 6 §). Strafflatituden för nu angivna brott är böter eller fängelse i högst två år.

För tagande av utländskt understöd straffas enligt 19 kap. 13 § den som av främmande makt eller någon som handlar i dess intresse tar emot pengar eller annan egendom för att genom utgivande eller spridande av skrifter eller på annat sätt påverka den allmänna meningen om statsskicket eller om åtgärder i rikets inre eller yttre styrelse. Straffet är fängelse i högst två år.

I propositionen föreslås att de nämnda straffbestämmelserna upphävs. Ryktesspridning till fara för rikets säkerhet föreslås dock även framgent vara straffbelagd under beredskapstillstånd eller då riket är i krig. En bestämmelse med sådant innehåll föreslås bli upptagen som 2 a § bland krigsartiklarna i 22 kap.

I fråga om avkriminalisering av tagande av utländskt understöd riktar departementschefen i propositionen först uppmärksamheten på att stadgandets nuvarande avfattning är så vidsträckt att, om exempelvis någon här i Sverige propagerar för att den svenska utrikespolitiken skall änd-

ras till förmån för en viss motståndsrörelse och propagandan ekonomiskt understöds av svensk person som sympatiserar med motståndsrörelsen, den som driver propagandan kan straffas för tagande av utländskt understöd. Han ställer därefter frågan om man bör nöja sig med jämkningar i lagtexten för att inskränka paragrafens omfattning eller om man bör helt avskaffa den. Till förmån för den sistnämnda lösningen talar enligt departementschefen det förhållandet att bestämmelsen såvitt känt aldrig har lett till fällande dom. Även om bestämmelsen kan ha en viss preventiv funktion utgörs emellertid enligt departementschefen det kraftigast avhållande momentet av risken för att det utländska understödet kommer till allmän kännedom. Det står enligt departementschefen också klart att en fortsatt kriminalisering i varje fall inte underlättar möjligheterna att klarlägga sådana transaktioner som det här är fråga om utan snarast manar vederbörande till än större försiktighet och leder till att ytterligare sofistikerade metoder för understöd kommer till användning. Det viktigaste remediet mot propagandaverksamhet är — framhåller departementschefen — upplysning och offentlig diskussion. Under hänvisning främst till nu återgivna synpunkter stannar departementschefen för förslaget att helt upphäva bestämmelsen om tagande av utländskt understöd.

När det gäller avkriminalisering av övriga här aktuella gärningar konstaterar departementschefen till en början att spridandet av lögnaktiga påståenden bland allmänheten eller till främmande makt otvivelaktigt under vissa omständigheter, särskilt i orostider, kan utgöra en samhällsfara. Enbart detta förhållande kan emellertid enligt departementschefen inte motivera att man från samhällets sida ingriper med straffsanktioner mot sådana företeelser och därmed inskränker yttrandefriheten. Till stöd för förslaget att upphäva de ifrågavarande straffbestämmelserna hänvisar departementschefen till att information och upplysning är de adekvata åtgärderna när det gäller att motverka eller undanröja de skadeverkningar eller risker för sådana verkningar som kan bli följden av att osanna uttalanden sprids bland allmänheten eller förs fram till främmande makt. Härvidlag påpekar departementschefen att massmedierna i dag har en långt större och bredare genomslagskraft än tidigare och att också de myndigheter och andra organ som straffbestämmelserna avser att skydda numera i stor utsträckning har resurser för information till sitt förfogande. I anslutning härtill framhåller departementschefen också att statistiken över meddelade domar visar att bestämmelserna tillämpats i mycket begränsad omfattning.

I samtliga de med anledning av propositionen väckta motionerna kritiseras den föreslagna avkriminaliseringen av brottet tagande av utländskt understöd. Till stöd för det i motionen 2476 framställda yrkandet om stadgandets bibehållande påpekar motionärerna att man inte kan bortse från att det utan tillgång till straffrättsliga åtgärder föreligger risk för

att det utländska understödet aldrig blir bekant och att sålunda något allmänhetens ogillande inte blir aktuellt. Motionärerna vänder sig också mot uttalandet i propositionen att bestämmelsen såvitt känt aldrig lett till fällande dom och hänvisar till det s. k. Dagspostenmålet, i vilket en person år 1945 dömdes för olagligt mottagande av utländskt understöd. Motionärerna tillägger att, även om straffbudet inte används, bestämmelsen har en preventiv effekt som inte får underskattas. Sammanfattningsvis hävdar motionärerna att en lagstiftning som ger utländsk makt eller utländska organisationer och privatpersoner fritt utrymme för att med penningmedel påverka den svenska opinionen inte är godtagbar.

Till stöd för avslagsyrkandet i motionen 2445 hänvisar motionärerna bl. a. till att den föreslagna avkriminaliseringen under remissbehandlingen avstyrkts av Svea hovrätt, överbefälhavaren och rikspolisstyrelsen. Motionärerna för också fram rikspolisstyrelsens förslag att frågan bör ytterligare utredas, lämpligen i samband med den översyn av spionageribrottet som styrelsen också förordar på sätt som utskottet redovisar i det följande.

Yrkande om avslag på förslaget att upphäva det nu aktuella stadgandet framställs även i motionen 2477. Där uttalas bl. a. under hänvisning till nyligen inträffade penningtransaktioner att det inte är särskilt tilltalande att regeringar eller regeringspartier i större och rikare länder än Sverige skulle pumpa in pengar i svenska partier eller opinionsrörelser. I motionen tas också upp den av departementschefen påtalade alltför vidsträckta avfattningen av det nuvarande straffstadgandet. Härvidlag uttalas i motionen att det givetvis inte är tillfredsställande om bestämmelsen kan tillämpas på svenskar som bedriver opinionsbildning till förmån för t. ex. utländska befrielserörelser. Under hänvisning till vad som anförts i motionen föreslås vidare att utskottet bör överväga om sådan ändring kan vidtas i lagrummet att det får en mera tillfredsställande avgränsning. I motionen begärs också att hithörande frågor ses över i samband med den ovan berörda utredningen av spionerilagstiftningen som rikspolisstyrelsen föreslagit.

Också övriga i detta avsnitt behandlade förslag till avkriminalisering (ryktesspridning m. m.) kritiseras motionsvägen. I motionen 2476 yrkas att de ifrågavarande straffbuden bibehålls. Enligt motionärernas mening är det — såsom uttalats under remissbehandlingen — vanskligt att helt lita till den fria debatten och massmediernas förmåga att medverka till erforderliga tillrättalägganden; möjligheterna att med saklig upplysning och information tillfredsställande möta skadeverkningarna är stundom inga. När det gäller beljugande av myndighet är det enligt motionärerna svårt att inse hur den nuvarande kriminaliseringen av uppsåtligt spridande av sanningslösa påståenden skulle kunna inkräkta på den fria kritikrätten. Avslutningsvis påpekar motionärerna att man inte får bortse från att även inom massmedia medvetna sabotörer kan

vara verksamma såsom erfarenheterna från andra världskriget ger vid handen. Liknande synpunkter återges i motionen 2445 till stöd för det däri framförda avslagsyrkandet. Beträffande brottet beljugande av myndighet hänvisar motionärerna också till ett uttalande under remissbehandlingen av innebörd att det t. ex. inom polisens verksamhetsområde av sekretesskäl, av hänsyn till den misstänkte eller annan berörd person eller av spaningstekniska skäl inte sällan är omöjligt att göra bemötanden grundade på en fullständig redovisning av alla fakta.

Vid sin granskning av förslagen har lagrådet förordat att stadgandet om tagande av utländskt understöd inte nu upphävs men görs till föremål för förnyad utredning i syfte att åstadkomma en mera tillfredsställande avgränsning av det straffbara området. I avvaktan på resultatet av en sådan utredning synes enligt lagrådet icke önskvärda konsekvenser av stadgandets nuvarande vidsträckta omfattning kunna förebyggas genom att 19 kap. 16 § nu ändras så, att åtal för tagande av utländskt understöd skall förutsätta förordnande av regeringen. Enligt lagrådets mening bör även övriga i detta avsnitt behandlade straffbestämmelser bibehållas.

Utskottet vill till en början för sin del konstatera att de sakliga skäl mot den föreslagna avkriminaliseringen som framkommit i lagstiftningsärendet inte kan frånkännas en betydande tyngd. Det sagda gäller kanske framför allt i fråga om brottet tagande av utländskt understöd men även övriga här aktuella brott. Samtidigt är det enligt utskottets mening anledning att erinra om att det utredningsförfarande som lett fram till förslagen inte på sedvanligt sätt omfattat mera allsidiga och genomgripande överväganden i parlamentariskt förankrade former. Det angivna förhållandet utgör enligt utskottets mening en brist som försvårar lagstiftarens ställningstagande.

När det gäller stadgandet om tagande av utländskt understöd har utskottet inte blivit övertygat om bärkraften av de i propositionen redovisade motiven för en avkriminalisering. Utskottet har i detta sammanhang särskilt fäst sig vid att den föreslagna avkriminaliseringen av ryktesspridning och beljugande av myndighet tillsammans med upphävandet av bestämmelsen om tagande av utländskt understöd skulle straffrättsligt sett lämna fältet fritt för en främmande makt att finansiera en kampanj för spridning av falska uppgifter i syfte att undergräva förtroendet för de högsta statsorganen. I fråga om brottet tagande av utländskt understöd är det enligt utskottets mening — såsom lagrådet framhåller — uppenbart att främmande makt i regel har klart för sig betydelsen från opinionsbildningssynpunkt av att understödet och dess ursprung inte kommer till den svenska allmänhetens kännedom. Lika uppenbart är det att möjligheterna att förvärva medarbetare inom Sverige för ändamål som här avses ökas väsentligt om sådant medarbetar-

skap blir straffritt, liksom att det blir betydligt lättare att hemlighålla utländskt understöd om det inte längre blir en uppgift för polis- och åklagarmyndigheterna att söka beivra ifrågavarande gärningar. I sammanhanget vill utskottet i likhet med vad som skett i motionen 2476 särskilt framhålla den preventiva funktionen av straffbudet samt poängtera att stadgandet, mot vad som synes framgå av propositionen, har vunnit tillämpning i modern tid.

Utskottet vill också i överensstämmelse med vad som gjorts i motionen 2477 konstatera att det inte är särskilt tilltalande att regeringar eller partier i andra länder skulle kunna förse svenska partier eller opinionsrörelser med pengar i sådant syfte som avses i 19 kap. 13 §. En bestämmelse till skydd mot bl. a. sådana förfaranden bör därför enligt utskottets mening även framgent upptas i BrB. Såsom framhållits från flera håll i lagstiftningsärendet är det emellertid tydligt att det nuvarande stadgandet har en alltför vidsträckt avfattning. I syfte att ge paragrafen en striktare avgränsning bör stadgandet i enlighet med önskemålet i motionen 2477 bli föremål för förnyade överväganden. Dessa bör enligt utskottets mening lämpligen kunna äga rum i samband med den utredning rörande spioneribrottet som utskottet förordat i det föregående. Vad utskottet nu i anledning av motionerna 2445, 2476 och 2477 anfört rörande översyn av stadgandet i 19 kap. 13 § bör ges regeringen till känna.

I avvaktan på resultatet av översynen bör bestämmelsen enligt utskottets mening kvarstå i sin nuvarande lydelse. I enlighet med vad lagrådet förordat bör härvid de icke önskvärda effekterna av stadgandets nuvarande avfattning förebyggas genom att 19 kap. 16 § nu ändras så, att åtal för tagande av utländskt understöd skall förutsätta förordnande av regeringen. Utskottet förordar alltså att riksdagen beslutar att 19 kap. 13 § ej skall upphöra att gälla samt att i 19 kap. 16 § första stycket införs brottet tagande av utländskt understöd på sätt framgår av utskottets hemställan i denna del.

Beträffande förslagen om avkriminalisering av övrig i detta avsnitt aktuell brottslighet — dvs. i den del förslagen återverkar på innehållet i TF:s brottskatalog — bör till en början konstateras att den kritik som framförts mot formerna för det utredningsförfarande som lett fram till förslagen enligt utskottets mening är överdriven. Härvidlag vill utskottet erinra om vad utskottet redan i ett av de inledande avsnitten i detta betänkande påpekat, nämligen att utredningsmannen under sitt arbete haft samråd med såväl massmedieutredningen som företrädare för 1973 års fri- och rättighetsutredning. Härigenom och genom den belysning av hithörande frågor som skett under remissbehandlingen har det enligt utskottets mening sörjts för att ett på det hela taget tillfredsställande beslutsunderlag föreligger.

Härefter bör enligt utskottets mening slås fast att det i förevarande sammanhang är fråga om en politisk avvägning mellan motstridiga intressen samt att det nu gäller att på ifrågavarande rättsområde dra konsekvenserna av de förändringar i samhället som ägt rum efter de aktuella straffstadgandenas tillkomst. De nämnda förändringarna har bl. a. lett till en vidare tolerans och till en allt större öppenhet och mångfald vad gäller debatt och information. Samtidigt framstår det som helt klart att massmedierna i dag har en långt större och bredare genomslagskraft än tidigare. I bedömningen måste enligt utskottets mening också vägas in det förhållandet att den nuvarande kriminaliseringen kan innebära en otillbörlig hämsko på yttrandefriheten och den fria kritikrätten.

Även om det i lagstiftningsärendet yppats kritiska röster mot förslagen, har de i propositionen upptagna lagändringarna tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. Som motiv för den positiva inställningen har främst anförts att samhället utan tvivel är bättre rustat att möta falsk ryktesspridning nu än förr genom att massmediernas information fått effektivare genomslagskraft. Vidare har ansetts att sådana faktorer som en högre genomsnittlig utbildningsnivå och ett bredare politiskt engagemang bland allmänheten nu mer än tidigare är ägnade att förta effekten av falsk ryktesspridning. Enligt utskottets mening kan man inte komma ifrån att synpunkter av nu angiven natur måste tillmätas stor tyngd vid bedömningen. Härtill kommer att statistiken över meddelade domar visar att bestämmelserna tillämpats i mycket begränsad omfattning. Behovet av bestämmelserna framstår mot denna bakgrund enligt utskottets mening som föga framträdande. Vid sådant förhållande finner utskottet att intresset att vidga yttrandefriheten och därmed förutsättningarna för en fri samhällsdebatt väger tyngre än de intressen som kan tala för stadgandenas bibehållande.

Mot bakgrund av det anförda och under åberopande av de skäl i övrigt som departementschefen anfört tillstyrker utskottet att de ifrågavarande stadgandena utmönstras ur vår lagstiftning. Som departementschefen anför bör dock en bestämmelse om ryktesspridning till fara för rikets säkerhet finnas för tider då landet är i krig eller då av krig föranledda utomordentliga förhållanden råder. Utskottet tillstyrker därför förslaget om införande bland krigsartiklarna av ett sådant stadgande.

Utskottets ställningstagande innebär att utskottet avstyrker bifall till de här behandlade yrkandena i motionerna 2476 och 2477 om bibehållande av 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 § samt tillstyrker bifall till regeringens förslag i denna del och såvitt avser införande i 22 kap. av en ny 2 a §, vari straffbeläggs ryktesspridning till fara för rikets säkerhet då beredskapstillstånd råder eller riket är i krig.

Sådana förfaranden som f. n. kriminaliseras i 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 § innefattar moment, som kan innebära betydande risker för rikets säkerhet, och otvivelaktigt kan, som departementschefen uttalar, spridande av lögnaktiga påståenden bland allmänheten eller till främmande makt under vissa omständigheter utgöra en samhällsfara. De gärningar som här avses har av naturliga skäl mindre aktualitet under politiskt lugna förhållanden. Bestämmelser om straff för sådana gärningar kan ändå vara av värde, särskilt i tider som kännetecknas av politisk oro utan att därför krig eller beredskapstillstånd behöver råda. Med hänsyn till att i lagstiftningsärendet yppats starka meningsmotsättningar i frågan om i vilken utsträckning nu aktuella förfaranden bör vara kriminaliserade är det enligt utskottets mening motiverat att detta spörsmål blir föremål för förnyade överväganden. Dessa bör framför allt syfta till att skapa klarhet om huruvida hänsynen till rikets säkerhet motiverar en kriminalisering och hur bestämmelser i nu aktuella hänseenden till skydd för rikets säkerhet bör utformas. Övervägandena bör enligt utskottets mening lämpligen kunna äga rum i samband med den i det föregående förordade utredningen.

Vad utskottet nu i anledning av motionerna 2445, 2476 och 2477 anfört om översyn rörande sådana förfaranden som avses i 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 § bör ges regeringen till känna.

Detaljfråga beträffande 19 kap. 4 §

När ordet "Konungen" i bl. a. 19 kap. 4 § utbyttes mot "regeringen" (SFS 1974:565) förbisågs att senare i paragrafen talas om "den han bemyndigat". Eftersom i lagstiftningsärendet aktualiserats flera ändringar i 19 kap. synes det, såsom lagrådet påpekat, lämpligt att i detta sammanhang jämka lydelsen av 4 §. Ordet "han" bör följaktligen nu bytas ut mot "regeringen".

Ikraftträdande

Som inledningsvis sagts har i propositionen föreslagits att den nya lagstiftningen skall träda i kraft den 1 januari 1978. Utskottet har inte funnit anledning till annan bedömning utom såvitt gäller 19 kap. 4 § och 16 § första stycket. I dessa lagrum föreslagna ändringar bör enligt utskottets mening träda i kraft redan den 1 juli 1976.

Övrigt

I propositionen föreslås vissa av övriga förslag betingade följdändringar av närmast teknisk natur i 19 kap. 14—16 §§.

Till följd av utskottets ställningstaganden i det föregående bör vidtas de jämkningar av lydelsen i 14 § första stycket och 16 § första stycket som framgår av utskottets hemställan. Av samma skäl bortfaller behovet av ändring i 16 § andra stycket.

Även lagförslagets ingress och ikraftträdandebestämmelsen bör jämkas med hänsyn till utskottets ställningstaganden ovan.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen beträffande *avslag på propositionen 1975/76: 174* avslår motionen 1975/76: 2445 i denna del;
2. att riksdagen beträffande *utformningen av spioneristadgandet* med bifall till propositionen antar 19 kap. 5 § i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken;
3. att riksdagen beträffande *utformningen av stadgandet om obehörig befattning med hemlig uppgift* med bifall till propositionen antar 19 kap. 7 § i det ovan nämnda lagförslaget;
4. att riksdagen beträffande *utformningen av stadgandet om grov obehörig befattning med hemlig uppgift* med bifall till propositionen och med avslag på motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 2) antar 19 kap. 8 § i det ovan nämnda lagförslaget;
5. att riksdagen beträffande *utformningen av stadgandet om vårdslöshet med hemlig uppgift* med bifall till propositionen antar 19 kap. 9 § i det ovan nämnda lagförslaget;
6. att riksdagen beträffande *översyn av spioneribrottet* i anledning av motionen 1975/76: 2445 i denna del, motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 1) och motionen 1975/76: 2477 i denna del (yrkande 3) ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende;
7. att riksdagen beträffande *utformningen av stadgandet om olovlig underrättelseverksamhet* med avslag på motionen 1975/76: 2445 i denna del och motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 3) på det sätt bifaller propositionen att riksdagen beslutar

   a) att som ett första stycke i 19 kap. 10 § brottsbalken skall upptas 19 kap. 10 § i det ovan nämnda lagförslaget,

   b) att som ett andra stycke i nämnda paragraf skall upptas bestämmelsen i 19 kap. 11 § i det ovan nämnda lagförslaget med den ändring att lagrummet erhåller följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag *Utskottets förslag*

19 kap.

10 § 10 §

Den som, för att gå främmande makt tillhanda, här i riket bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter rörande militära eller andra förhållanden, vilkas uppenbarande för den främmande makten kan medföra men för annan främmande makts säkerhet, eller här i riket till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig, dömes för olovlig underrättelseverksamhet till böter eller fängelse i högst två år.

11 §

Den som, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket hemligen eller med användande av svikliga medel antingen bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter om annans personliga förhållande eller till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig *dömes för olovligt anskaffande av personuppgifter till böter eller fängelse i högst två år.*

För olovlig underrättelseverksamhet skall ock dömas, om någon, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket hemligen eller med användande av svikliga medel antingen bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter om annans personliga förhållande eller till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig.

c) att härav betingade ändringar vidtas i ingressen till det ovan nämnda lagförslaget;

8. att riksdagen beträffande *upphävande av stadgandet om tagande av utländskt understöd*

a) med avslag på propositionen i denna del samt i anledning av motionen 1975/76: 2445 i denna del, motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 4 delvis) och motionen 1975/76: 2477 i denna del (yrkande 1 delvis) beslutar att 19 kap. 13 § brottsbalken skall kvarstå i oförändrad lydelse samt att härav betingade ändringar vidtas i ingressen till det ovan nämnda lagförslaget,

b) i anledning av motionen 1975/76: 2445 i denna del, motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 4 delvis) och motionen 1975/76: 2477 (yrkande 2 delvis) antar 19 kap. 16 § brottsbalken i följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Nuvarande lydelse *Utskottets förslag*

19 kap.

16 § första stycket

Olovlig underrättelseverksamhet *eller* olovlig värvning eller försök, förberedelse eller stämpling till

Olovlig underrättelseverksamhet, olovlig värvning *eller tagande av utländskt understöd* eller försök,

Nuvarande lydelse	*Utskottets förslag*
olovlig underrättelseverksamhet må ej utan regeringens förordnande åtalas av åklagare.	förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet må ej utan regeringens förordnande åtalas av åklagare.

c) i anledning av motionen 1975/76: 2445 i denna del, motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 4 delvis) och motionen 1975/76: 2477 i denna del (yrkandena 1 och 2 delvis) ger regeringen till känna vad utskottet anfört rörande översyn av stadgandet i 19 kap. 13 §;

9. att riksdagen beträffande *upphävande av 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 § brottsbalken* med bifall till propositionen samt med avslag på motionen 1975/76: 2445 i denna del och motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 4 delvis) *dels* antar förslaget i propositionen att de nämnda lagrummen skall upphöra att gälla, *dels* antar 22 kap. 2 a § i det ovannämnda lagförslaget;
10. att riksdagen beträffande *översyn rörande förfaranden som avses i 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 § brottsbalken* med anledning av motionen 1975/76: 2445 i denna del och motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 4 delvis) ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende;
11. att riksdagen beslutar att såsom en första dels-sats i ingressen till det ovan nämnda lagförslaget skall intas följande: *"dels* att i 19 kap. 4 § ordet 'han' skall bytas ut mot ordet 'regeringen' ";
12. att riksdagen antar 19 kap. 14 § i det ovan nämnda lagförslaget med den ändring att lagrummet erhåller följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag	*Utskottets förslag*
19 kap.	
14 §	
För försök, förberedelse eller stämpling till högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spionerí, grovt spionerí, grov obehörig befattning med hemlig uppgift, olovlig underrättelseverksamhet *eller olovligt anskaffande av personuppgifter,* så och för försök eller förberedelse till obehörig befattning med hemlig uppgift dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas. Såsom stämpling till högförräderi skall även anses	För försök, förberedelse eller stämpling till högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spionerí, grovt spionerí, grov obehörig befattning med hemlig uppgift *eller* olovlig underrättelseverksamhet, så ock för försök eller förberedelse till obehörig befattning med hemlig uppgift dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas. Såsom stämpling till högförräderi skall även anses att träda i förbindelse med främmande

att träda i förbindelse med främmande makt för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att sådant brott må förövas.

makt för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att sådant brott må förövas.

Den som underlåter att avslöja högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spionerí, grovt spionerí eller grov obehörig befattning med hemlig uppgift, dömes ock till ansvar enligt vad i 23 kap. sägs; och skall till sådant ansvar dömas jämväl om han icke insett men bort inse att brottet var å färde.

13. att riksdagen antar 19 kap. 15 § i det ovan nämnda lagförslaget;
14. att riksdagen beslutar att 19 kap. 16 § andra stycket brottsbalken behålls i oförändrad lydelse;
15. att riksdagen för nu ifrågavarande ändringar i brottsbalken antar en ikraftträdandebestämmelse av följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag	*Utskottets förslag*
Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978.	Denna lag träder i kraft, *såvitt avser 19 kap. 4 och 16 §§, den 1 juli 1976 och i övrigt* den 1 januari 1978.

Stockholm den 25 maj 1976

På justitieutskottets vägnar
ASTRID KRISTENSSON

Närvarande: fru Kristensson (m), fröken Mattson (s), herrar Polstam (c), Larfors (s), Johansson i Växjö (c), Westberg i Ljusdal (fp), Bengtsson i Göteborg (c), fru Bergander (s), herrar Schött (m), Nilsson i Visby (s), Lövenborg (vpk), fru Wiklund (c), fru André (c), fru Andersson i Kumla (s) och herr Mathsson i Fagersta (s).

Reservationer

1. vid *moment 3* i utskottets hemställan

av fru Kristensson (m), herrar Polstam (c), Johansson i Växjö (c), Bengtsson i Göteborg (c), Schött (m), fru Wiklund (c) och fru André (c), som beträffande *utformningen av stadgandet om obehörig befattning med hemlig uppgift* anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "Utskottet, som" och slutar med "fogade lagförslaget" bort ha följande lydelse:

Utskottet känner i likhet med ett par remissinstanser en viss tvekan inför konsekvenserna av den i propositionen föreslagna omarbetningen.

Eftersom en mer ingående studie av tänkbara effekter av förslaget saknas, anser utskottet försiktigheten bjuda att man inte begränsar det straffbara området i förhållande till gällande rätt i fullt ut den omfattning som föreslås i propositionen. Enligt utskottets mening bör 7 § göras tillämplig på alla förfaranden som kännetecknas av indirekt eller eventuellt uppsåt att gå främmande makt till handa och som hittills varit straffbara enligt 5 §. Denna uppfattning överensstämmer med vad bl. a. justitiekanslern anfört under remissbehandlingen och lagrådet förordat i sitt yttrande till utskottet. Det bör understrykas att det straffbara området enligt utskottets nu gjorda bestämning såvitt nu är i fråga endast omfattar förfaranden där gärningsmannen har indirekt eller eventuellt uppsåt att gå främmande makt till handa med uppgifter av sådan art att de skyddas av spioneribestämmelsen.

Som lagrådet påpekat kan med den här förordade lösningen gällande rätts brottsbenämning i 7 § inte bibehållas. Enligt utskottets mening bör i stället införas den av justitiekanslern lanserade benämningen "obehörig befattning med uppgift av betydelse för rikets säkerhet". En sådan benämning synes f. ö. bättre motsvara de gärningar som avses med lagrummet också i dess gällande lydelse, eftersom den nuvarande brottsbenämningen "obehörig befattning med hemlig uppgift" kan leda tanken till förfaranden med hemliga handlingar av vitt skilda slag utanför det område som avses med stadgandena i 19 kap. till skydd för rikets säkerhet. Vid ställningstagandet till den nya brottsbenämningen har — med hänsyn till att det här regelmässigt är fråga om allvarlig brottslighet — inom utskottet övervägts att förstärka benämningen så att därav skulle framgå att stadgandet enbart avser uppgift av synnerlig betydelse för rikets säkerhet. Med hänsyn till att en sådan teknik strider mot vad som är vanligt i brottsbalken, där rekvisiten för straffbarhet i regel anges i gärningsbeskrivningen och inte i själva brottsbenämningen, och då det genom den uttryckliga hänvisningen i lagrummet till spioneristadgandet klart framgår att det skall vara fråga om sådana uppgifter som där nämns, har utskottet stannat för den benämning som ovan angetts.

Under hänvisning till vad utskottet ovan anfört förordar utskottet att nu ifrågavarande bestämmelse ges följande avfattning: "Förövas, utan syfte att gå främmande makt till handa, gärning som i 5 § sägs beträffande uppgift som rör förhållande av hemlig natur, dömes för obehörig befattning med uppgift av betydelse för rikets säkerhet till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla om någon, med annat uppsåt att gå främmande makt till handa än i 5 § avses, eljest förövar gärning som där sägs."

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. att riksdagen beträffande *utformningen av stadgandet om obehörig befattning med hemlig uppgift* i anledning av proposi-

tionen antar 19 kap. 7 § i det ovan nämnda lagförslaget med den ändring att lagrummet upptas som ett första stycke i paragrafen och erhåller följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag	*Utskottets förslag*
	19 kap.
	7 §
Förövas, beträffande uppgift som rör förhållande av hemlig natur, gärning som i 5 § sägs utan syfte att gå främmande makt tillhanda, dömes för obehörig befattning med *hemlig* uppgift till böter eller fängelse i högst två år.	Förövas, utan syfte att gå främmande makt tillhanda, gärning som i 5 § sägs beträffande uppgift som rör förhållande av hemlig natur, dömes för obehörig befattning med uppgift *av betydelse för rikets säkerhet* till böter eller fängelse i högst två år. *Detsamma skall gälla om någon, med annat uppsåt att gå främmande makt tillhanda än i 5 § avses, eljest förövar gärning som där sägs.*

2. vid *moment 4* i utskottets hemställan

av fru Kristensson (m), herrar Polstam (c), Johansson i Växjö (c), Bengtsson i Göteborg (c), Schött (m), fru Wiklund (c) och fru André (c), som — under förutsättning av bifall till reservationen nr 1 — beträffande *utformningen av stadgandet om grov obehörig befattning med hemlig uppgift* anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 13 som börjar med "I likhet" och slutar med "fogade lagförslaget" bort ha följande lydelse:

I likhet med departementschefen anser utskottet att det bör införas ett särskilt stadgande med särskild brottsbenämning för grova brott av den art som avses med 7 §. Som lagrådet anfört finns emellertid skäl att reglera det grova brottet under samma paragraf som normalbrottet. Härvid bör beaktas att en sådan reglering överensstämmer med den teknik som är vanligast i brottsbalken när det, som här är fallet, gäller stadganden av subsidiär, uppsamlande art. Uppdelning på skilda paragrafer har i regel förbehållits de för vederbörande kapitel centrala brotten. Utskottet ansluter sig till uppfattningen att bestämmelsen för de grova fallen upptas som ett andra stycke i 7 §.

Den i motionen 2476 berörda exemplifierande uppräkningen av förhållanden, som kan föranleda att brottet bedöms som grovt, innehåller som nyss sagts bl. a. det fallet att gärningen innefattat tillhandagående av främmande makt. Därmed åsyftas gärningar som förövats med indirekt eller eventuellt uppsåt att gå främmande makt till handa. Vissa sådana gärningar omfattas av det av utskottet i det föregående före-

slagna tillägget till bestämmelsen om normalbrottet. Såsom lagrådet påpekat synes det med hänsyn härtill inte lämpligt att samma rekvisit återkommer i bestämmelsen om grovt brott. Vid rättstillämpningen bör ändå rubriceringen av gärningen och därmed valet av straffskala ske under beaktande av i vad mån fråga varit om tillhandagående av främmande makt.

När det gäller det av motionärerna efterlysta tillägget till uppräkningen av "beredskapstillstånd" anser utskottet i likhet med departementschefen och lagrådet att något behov därav inte föreligger. Som departementschefen anför är exemplifieringen inte uttömmande eller i och för sig avgörande för vad som skall anses som grovt brott. I den praktiska tillämpningen torde enligt utskottets mening det förhållandet att beredskapstillstånd varit rådande komma att beaktas utan det ifrågasatta tillägget. Under hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionsyrkandet.

Utskottets ställningstagande ovan i fråga om den berörda uppräkningen leder till att den skulle bli likalydande med den som upptagits i 6 § andra stycket. Med hänsyn härtill kan, såsom lagrådet uttalat, i förevarande sammanhang räcka med en hänvisning till sistnämnda lagrum. Vid utformningen av det nya stadgandet för grova fall bör brottsbenämningen jämkas i enlighet med vad utskottet förordat beträffande normalbrottet.

Under hänvisning till vad utskottet ovan anfört förordar utskottet att den nya bestämmelsen för grova fall införs såsom ett andra stycke i 7 § och ges följande lydelse: "Är brott som avses i första stycket att anse som grovt, skall för grov obehörig befattning med uppgift av betydelse för rikets säkerhet dömas till fängelse i högst fyra år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas sådana omständigheter som anges i 6 § andra stycket."

I fråga om det i lagstiftningsärendet uppmärksammade sambandet mellan regleringen i BrB av grovt brott av här berörd art och regleringen av meddelarskyddet i 7 kap. 3 § TF enligt förslagen i propositionen 1975/76: 204 måste enligt utskottets mening framhållas följande. Enligt den i propositionen 1975/76: 204 föreslagna utformningen av 7 kap. 3 § TF skall det skydd mot tryckfrihetsåtal som meddelare eljest åtnjuter genombrytas *dels* såsom f. n. om meddelaren gör sig skyldig till bl. a. spioneri eller grovt spioneri, *dels* — till följd av den ändrade regleringen av spioneribrottet i 19 kap. 5 § BrB — om han gör sig skyldig till grov obehörig befattning med hemlig uppgift.

Den föreslagna regleringen i 7 kap. 3 § TF innebär sålunda bl. a. att meddelarskyddet genombryts redan vid s. k. enkelt spioneri, som kan ha avsett *icke* hemliga uppgifter vars röjande för främmande makt kan medföra relativt ringa men för rikets säkerhet. Det är alltså här fråga om förfaranden som kan bestraffas med enbart en månads fängelse.

Mot denna bakgrund framstår det som uppenbart att den närmast tekniska jämkning av utformningen av stadgandet om obehörig befattning med hemlig uppgift som utskottet i det föregående förordat icke leder till någon inskränkning av meddelarskyddet till men för tryckfriheten. Det måste nämligen beaktas att de fall — där meddelarskyddet utöver vad som följer av förslaget i propositionen 1975/76: 204 skulle komma att genombrytas vid grov obehörig befattning med uppgift av betydelse för rikets säkerhet om utskottets förslag godtas — gäller *grova* förfaranden, som t. ex. varit av synnerligen farlig beskaffenhet med hänsyn till pågående krig eller rörde förhållande av stor betydelse, förfaranden som f. n. är att bedöma som spionerі eller grovt spionerі och vilka f. n. kan bestraffas med fängelse på livstid. Enligt utskottets mening kan de tryckfrihetsrättsliga aspekterna uppenbarligen inte få leda till att sådana förfaranden — vid den straffrättsliga bedömning varom nu är fråga — i framtiden lämnas utanför det kriminaliserade området. Detta gäller självfallet även om de fall som här kan tänkas i praktiken är så osannolika som departementschefen utgår ifrån.

dels att utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

4. att riksdagen beträffande *utformningen av stadgandet om grov obehörig befattning med hemlig uppgift* i anledning av propositionen och med avslag på motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 2) antar det i propositionen föreslagna nya stadgandet i 19 kap. 8 § med följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse att upptas som ett andra stycke i 19 kap. 7 §:

Regeringens förslag	*Utskottets förslag*
19 kap.	
8 §	7 § andra stycket
Är brott som i *7 § sägs* att anse som grovt, skall för grov obehörig befattning med *hemlig* uppgift dömas till fängelse i högst fyra år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen innefattade tillhandagående av främmande makt eller var av synnerligen farlig beskaffenhet med hänsyn till pågående krig eller rörde förhållande av stor betydelse eller om den brottslige röjde vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrotts honom.	Är brott som *avses i första stycket* att anse som grovt, skall för grov obehörig befattning med uppgift *av betydelse för rikets säkerhet* dömes till fängelse i högst fyra år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas sådana omständigheter som anges i 6 § andra stycket.

3. vid *moment 5* i utskottets hemställan

av fru Kristensson (m), herrar Polstam (c), Johansson i Växjö (c), Bengtsson i Göteborg (c), Schött (m), fru Wiklund (c) och fru André (c), som — under förutsättning av bifall till reservationen nr 1 — beträffande *utformningen av stadgandet om vårdslöshet med hemlig uppgift* anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 13 som börjar med "Utskottet tillstyrker" och slutar med "betecknas 9 §" bort ha följande lydelse:

Utskottet tillstyrker förslaget att oaktsamhetsfallen regleras i en särskild paragraf. Brottsbenämningen bör därvid jämkas i konsekvens med vad utskottet förordat i fråga om 7 §. Med hänsyn till att det för straffbarhet i oaktsamhetsfallen krävs att det varit fråga om uppgift som rört förhållande av hemlig natur bör den nya brottsbenämningen i enlighet med vad lagrådet förordat lyda: "Vårdslöshet med hemlig uppgift av betydelse för rikets säkerhet". Bestämmelsen bör överflyttas till den plats i 8 § som blir ledig, om utskottets förslag i det föregående bifalls. Såsom 9 § kan därefter upptas den nu gällande bestämmelsen i 8 §, vars bibehållande utskottet förordar i det följande.

dels att utskottets hemställan under 5 bort ha följande lydelse:

5. att riksdagen beträffande *utformningen av stadgandet om vårdslöshet med hemlig uppgift* i anledning av propositionen antar det i propositionen föreslagna nya stadgandet i 19 kap. 9 § med följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse att upptas som 19 kap. 8 §:

Regeringens förslag	*Utskottets förslag*
19 kap.	
9 §	8 §
Den som av grov oaktsamhet befordrar, lämnar eller eljest röjer uppgift som avses i 5 § och som rör förhållande av hemlig natur, dömes för vårdslöshet med hemlig uppgift till böter eller fängelse i högst sex månader eller, om riket var i krig, till böter eller fängelse i högst två år.	Den som av grov oaktsamhet befordrar, lämnar eller eljest röjer uppgift som avses i 5 § och som rör förhållande av hemlig natur, dömes för vårdslöshet med hemlig uppgift *av betydelse för rikets säkerhet* till böter eller fängelse i högst sex månader eller, om riket var i krig, till böter eller fängelse i högst två år.

4. vid *moment 6* i utskottets hemställan

av fröken Mattsson (s), herr Larfors (s), fru Bergander (s), herr Nilsson i Visby (s), fru Andersson i Kumla (s) och herr Mathsson i Fagersta (s), som beträffande *översyn av spioneribrottet* i fråga om motiveringen för utskottets hemställan anser, att den del av utskottets yttrande på s.

14 som börjar med "Utskottet anser" och slutar med "till känna" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser i likhet med departementschefen att gällande lagstiftning i allmänhet torde ge ett tillräckligt skydd även mot sådana spionageformer som har politisk eller ekonomisk (inkl. industriell) inriktning. Med hänsyn till att det här dock är fråga om ett område där utvecklingen är mer än vanligt svår att följa och överblicka vill utskottet emellertid inte utesluta att det kan tänkas uppkomma fall där en något vidare kriminalisering än som nuvarande brottsbeskrivning innebär kan framstå som motiverad. I likhet med motionärerna förordar utskottet därför att hithörande frågor blir föremål för en mera omfattande analys och utvärdering än som varit aktuell inom ramen för det begränsade utredningsarbete som legat till grund för förslagen i detta lagstiftningsärende. Vad utskottet i anledning av motionerna 2445, 2476 och 2477 anfört bör ges regeringen till känna.

5. vid *moment 7* i utskottets hemställan
av fru Kristensson (m), herrar Polstam (c), Johansson i Växjö (c), Bengtsson i Göteborg (c), Schött (m), fru Wiklund (c) och fru André (c), som beträffande *utformningen av stadgandet om olovlig underrättelseverksamhet* anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 15 som börjar med "Utskottet ansluter" och slutar med "upptagna avfattningen" bort ha följande lydelse:

Vid ställningstagande till regeringens förslag i fråga om huvudbestämmelsen om olovlig underrättelseverksamhet måste enligt utskottets mening till en början beaktas att huvudskälet till förslaget uppenbarligen är att man önskar överensstämmelse med den ändrade regleringen av uppsåtsrekvisitet i spioneribrottet. Detta närmast formella skäl att begränsa räckvidden av det nuvarande stadgandet i 9 § första stycket till endast förfaranden med direkt uppsåt att gå främmande makt till handa bortfaller om den av utskottet i det föregående förordade jämkningen av 7 § bifalls.

Som påvisats i motionen 2476 kommer härtill att de olägenheter från utrikespolitisk synpunkt som kan vara förbundna med olovlig underrättelseverksamhet kan inträda vare sig fråga är om verksamhet med direkt syfte att tillhandagå främmande makt eller fråga är om t. ex. en av svensk politisk organisation bedriven verksamhet, vilken genom införskaffande av uppgifter om militära och andra förhållanden önskar bilda opinion mot viss främmande makt. Vidare måste beaktas att det uppgiftsinsamlande som avses i bestämmelsen om olovlig underrättelseverksamhet, såsom justitiekanslern påpekat under remissbehandlingen, gäller förhållanden av militär natur eller andra förhållanden, vilkas

uppenbarande kan medföra men för främmande makts säkerhet, alltså särskilt känsliga förhållanden och inte samhällsförhållanden i allmänhet — politiska, ekonomiska, sociala etc. — som en fri offentlig debatt odiskutabelt måste kunna avhandla. I likhet med vad överbefälhavaren anfört i sitt remissyttrande anser utskottet att man också måste beakta — förutom faran för förveckling med främmande makt — att ifrågavarande verksamhet lätt kan läggas om till spioneri mot Sverige. Något samhällsintresse att sådana förfaranden som det här är fråga om skall lämnas helt straffria, vilket blir följden om regeringens förslag godtas, kan inte rimligen anses föreligga.

I enlighet med det anförda avstyrker utskottet bifall till propositionen i här behandlad del och förordar i anledning av motionen 2476 i motsvarande del att huvudstadgandet om olovlig underrättelseverksamhet lämnas oförändrat och upptas som ett första stycke i 19 kap. 10 § BrB.

dels att utskottets hemställan under 7 bort ha följande lydelse:

7. att riksdagen beträffande *utformningen av stadgandet om olovlig underrättelseverksamhet* i anledning av propositionen i denna del samt i anledning av motionen 1975/76: 2445 i denna del och motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 3) beslutar

a) att som ett första stycke i 19 kap. 10 § brottsbalken skall upptas i 19 kap. 10 § i det ovan nämnda lagförslaget med den ändring att lagrummet erhåller följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag	*Utskottets förslag*
	19 kap.
10 §	10 § första stycket
Den som, *för* att gå främmande makt tillhanda, här i riket bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter rörande militära eller andra förhållanden, vilkas uppenbarande för den främmande makten kan medföra men för annan främmande makts säkerhet, eller här i riket till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig, dömes för olovlig underrättelseverksamhet till böter eller fängelse i högst två år.	Den som, *med uppsåt* att gå främmande makt tillhanda, här i riket bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter rörande militära eller andra förhållanden, vilkas uppenbarande för den främmande makten kan medföra men för annan främmande makts säkerhet, eller här i riket till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig, dömes för olovlig underrättelseverksamhet till böter eller fängelse i högst två år.

b) att som ett andra stycke i nämnda paragraf skall upptas bestämmelsen i 19 kap. 11 § i det ovan nämnda lagförslaget med den ändring att lagrummet erhåller följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag	*Utskottets förslag*
	19 kap.
11 §	10 § andra stycket
Den som, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket hemligen eller med användande av svikliga medel antingen bedriver verksamhet för anskaffanfande av uppgifter om annans personliga förhållande eller till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig *dömes för olovligt anskaffande av personuppgifter till böter eller fängelse i högst två år.*	*För olovlig underrättelseverksamhet skall ock dömas, om någon,* med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket hemligen eller med användande av svikliga medel antingen bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter om annans personliga förhållande eller till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig.

c) att härav betingade ändringar vidtas i ingressen till det ovan nämnda lagförslaget;

6. vid *moment 8* i utskottets hemställan

av fröken Mattson (s), herr Larfors (s), fru Bergander (s), herrar Nilsson i Visby (s), Lövenborg (vpk), fru Andersson i Kumla (s) och herr Mathsson i Fagersta (s), som beträffande *upphävande av stadgandet om tagande av utländskt understöd* anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 19 med "Utskottet vill" och slutar på s. 20 med "denna del" bort ha följande lydelse:

Vad först gäller den kritik som framförts mot formerna för det utredningsförfarande som lett fram till förevarande förslag om avkriminalisering vill utskottet endast erinra om vad som redan påpekats i ett av de inledande avsnitten i detta betänkande, nämligen att utredningsmannen under sitt arbete haft samråd med såväl massmedieutredningen som företrädare för 1973 års fri- och rättighetsutredning. Härigenom och genom den belysning av hithörande frågor som skett under remissbehandlingen har det enligt utskottets mening sörjts för att ett på det hela taget tillfredsställande beslutsunderlag föreligger.

När det gäller frågan om avkriminalisering av brottet tagande av utländskt understöd bör enligt utskottets mening till en början slås fast att bestämmelsen i 19 kap. 13 § BrB inte kan stå kvar i sin nuvarande utformning. Som påpekats i propositionen och i en av de med anledning av propositionen väckta motionerna har paragrafen en alltför vidsträckt avfattning. I och för sig kan man då välja mellan att jämka stadgandets lydelse eller helt upphäva bestämmelsen såsom förordas av departementschefen.

Utskottet noterar att förslaget till avkriminalisering har tillstyrkts

eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. Till stöd för förslaget talar enligt utskottets mening det förhållandet att såvitt känt bestämmelsen i BrB aldrig lett till fällande dom och motsvarande stadgande i strafflagen tillämpats endast en gång och då i anslutning till säregna förhållanden under andra världskriget. Visserligen kan det sägas att bestämmelsen genom sin blotta existens kan ha en viss avhållande effekt. Som departementschefen anför utgörs emellertid det kraftigast avhållande momentet av risken för att det utländska understödet kommer till allmän kännedom, och härvidlag är det viktigaste remediet mot sådan propagandaverksamhet som det här gäller upplysning och offentlig diskussion.

I det sistnämnda hänseendet måste enligt utskottets mening slås fast att möjligheterna att genom information och upplysning motverka eller undanröja de skadeverkningar eller risker för sådana verkningar som nu aktuella förfaranden kan leda till utan tvivel har väsentligt utökats och förbättrats under senare år; massmedierna har numera en långt större och bredare genomslagskraft än tidigare. I samma riktning verkar sådana faktorer som att det i dag föreligger en högre genomsnittlig utbildningsnivå och ett bredare politiskt engagemang bland allmänheten än då bestämmelsen tillkom. Med hänsyn till vad nu anförts och då ett bibehållande av straffbudet kan innebära en inskränkning av yttrandefriheten anser utskottet att bestämmelsen bör upphävas. Vid denna bedömning saknas skäl till den i motionen 2477 förordade översynen av stadgandet. Utskottet tillstyrker således bifall till regeringens förslag i denna del och avstyrker bifall till motionerna 2476 och 2477 i motsvarande delar.

dels att utskottets hemställan under 8 bort ha följande lydelse:

8. att riksdagen beträffande *upphävande av stadgandet om tagande av utländskt understöd* med bifall till propositionen samt med avslag på motionen 1975/76: 2445 i denna del, motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 4 delvis) och motionen 1975/76: 2477 i denna del (yrkandena 1 och 2) antar förslaget i propositionen att 19 kap. 13 § brottsbalken skall upphöra att gälla.

7. vid *moment 9* i utskottets hemställan

av fru Kristensson (m), herrar Polstam (c), Johansson i Växjö (c), Bengtsson i Göteborg (c), Schött (m), fru Wiklund (c) och fru André (c), som beträffande *upphävande av 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 § brottsbalken* anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 20 med "Beträffande förslagen" och slutar på s. 21 med "i krig" bort ha följande lydelse:

Beträffande den föreslagna avkriminaliseringen av övrig här aktuell

brottslighet (ryktesspridning m. m.) ansluter sig utskottets bedömning i det följande nära till de synpunkter som i lagstiftningsärendet framförts av lagrådet.

I linje med vad lagrådet uttalat måste enligt utskottets mening sålunda först slås fast att samtliga brott som det här är fråga om innefattar ett uppsåtligt framförande av osanna uppgifter, som kan medföra allvarliga skadeverkningar för samhället. I propositionen görs — naturligt nog — inte gällande, att kriminaliseringen av sådant handlande skulle kunna innebära någon obehörig hämsko på den offentliga debatten eller eljest på yttrandefriheten. Propositionen ger sålunda i denna del inte uttryck åt någon ändrad värdering av det intresse som ifrågavarande straffbud avser att skydda eller av något annat intresse som kan komma i konflikt med det förstnämnda. Den fråga, som här aktualiseras, gäller alltså uteslutande huruvida intresset bakom ifrågavarande straffstadganden kan anses tillfredsställande tillgodosett utan strafflagstiftningens skydd.

Helt visst utgör det fria meningsutbytet och möjligheterna att inom dess ram ge information och göra tillrättalägganden ett oskattbart värde, när det gäller att motverka spridning av falska rykten och reparera skador som sådan ryktesspridning har medfört. I likhet med vad som uttalats under remissbehandlingen anser emellertid utskottet att man inte i den utsträckning som propositionen förutsätter kan förlita sig enbart på detta värn mot farlig ryktesspridning, som i det fördolda kan ta formen av systematiska och välorganiserade kampanjer med uppenbart politiska syften och som framför allt kan befaras i politiskt oroliga tider. Det förhåller sig nämligen också på det sättet, att osanna uppgifter om de publiceras i massmedia i varje fall inte har mindre genomslagskraft, och i sakens natur ligger att dementierna alltid kommer i efterhand, då skadan ofta redan är skedd. Utskottet vill även när det gäller de nu aktuella straffbestämmelserna erinra om att de i första hand avses fylla en avhållande, preventiv funktion. Att en straffbestämmelse sällan tillämpas utgör då ingen tillförlitlig mätare på dess betydelse från preventiv synpunkt. Detta gäller inte minst bestämmelser till skydd för rikets säkerhet.

Av särskilt intresse i detta sammanhang är enligt utskottets mening frågan om betydelsen i aktuella hänseenden av skiljaktigheter mellan olika samhällsorgans verksamhet. Inom vissa myndigheters verksamhetsområden torde sekretesshänsyn i betydande omfattning försvåra eller förhindra för myndigheten att vederlägga oriktiga påståenden. Hit hör kanske främst militära och polisiära myndigheter. Till och med regering och riksdag torde emellertid som lagrådet framhållit kunna försättas i situationer, där de saknar möjlighet att tillräckligt snabbt för att förebygga skada eller fara lämna så fullständiga upplysningar i exempelvis en utrikespolitisk fråga som erfordras för att på ett över-

tygande sätt bemöta ett falskt rykte. Även domstolarnas situation måste uppmärksammas i detta sammanhang.

Utskottet delar härvid lagrådets uppfattning att det inte torde vara förenligt med domstolarnas verksamhet att de deltar i den allmänna debatten för att försvara träffade avgöranden. Redan domareden torde för övrigt som lagrådet påpekat i avgörande utsträckning utgöra hinder häremot.

Det sagda ger enligt utskottets mening vid handen att det i många fall måste ställa sig svårt att mot sanningslösa tillvitelser finna ett remedium i promemorians uttalande om "en plikt för den berörda myndigheten att — i enlighet med dess allmänna skyldighet att tillse att anförtrodda uppgifter fullgörs — på lämpligt sätt bemöta osanna rykten och påståenden".

Med hänsyn bl. a. till vad här ovan anförts anser utskottet att den föreslagna avkriminaliseringen innebär en icke acceptabel försvagning av samhällets skydd mot falska rykten och andra osanna påståenden särskilt inom områden för vilka sekretessregler eller liknande regler gäller. Utskottet vill tillägga att det företrädesvis torde vara sådana områden som ter sig särskilt attraktiva för den som må ha intresse av att uppsåtligen sprida falska rykten eller andra lögner. Utskottet ställer sig följaktligen avvisande till tanken att nära nog helt utmönstra de nuvarande skyddsbestämmelserna, som tillkommit vid en tid då erfarenheter av ryktesspridningskampanjer och liknande ännu levde i färskt minne.

Utskottet vill slutligen inskärpa att det inte rimligen kan hävdas att de ifrågavarande stadgandena innebär något hot mot den fria kritikrätten, eftersom uppsåtligen osanna uppgifter av den art det här är fråga om inte gärna kan anses utgöra ett omistligt inslag i samhällsdebatten.

Sammanfattningsvis leder de nu gjorda övervägandena till att utskottet i enlighet med önskemålen i motionerna 2445, 2476 och 2477 inte kan tillstyrka regeringens förslag beträffande samhällsfarlig ryktesspridning, beljugande av myndighet och ryktesspridning till fara för rikets säkerhet.

dels att utskottets hemställan under 9 bort ha följande lydelse:

9. att riksdagen beträffande *upphävande av 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 § brottsbalken* med avslag på propositionen i denna del samt i anledning av motionen 1975/76: 2445 i denna del och motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 4 delvis) *dels* beslutar att bestämmelserna i de nämnda lagrummen skall kvarstå i oförändrad lydelse, *dels* avslår förslaget i propositionen att i 22 kap. brottsbalken skall införas en ny paragraf med beteckningen 2 a §, *dels* beslutar att härav betingade ändringar vidtas i ingressen till det ovan nämnda lagförslaget.

8. vid *moment 10* i utskottets hemställan

av fröken Mattson (s), herr Larfors (s), fru Bergander (s), herrar Nilsson i Visby (s), Lövenborg (vpk), fru Andersson i Kumla (s) och herr Mathsson i Fagersta (s), som beträffande *översyn rörande förfaranden som avses i 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 § brottsbalken* anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 22 som börjar med "Sådana förfaranden" och slutar med "till känna" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är det, som framgår av vad utskottet anfört i föregående avsnitt, svårt att anföra några bärande skäl för bibehållande av den nuvarande kriminaliseringen av förfaranden som avses i 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 §. Mot denna bakgrund och med hänsyn till intresset att vidga yttrandefriheten och förutsättningarna för en fri samhällsdebatt har utskottet också i det föregående tillstyrkt att stadgandena utmönstras ur vår lagstiftning.

Falsk ryktesspridning kan emellertid få allvarliga konsekvenser för rikets säkerhet under tider då landet är i krig eller då av krig föranledda utomordentliga förhållanden råder. Under hänvisning härtill har utskottet i det föregående förordat att ett stadgande till skydd mot sådana förfaranden införs bland krigsartiklarna i 22 kap. BrB.

Nu angivna ställningstaganden leder enligt utskottets uppfattning till en från skilda synpunkter tillfredsställande avvägning mellan intresset av att upprätthålla ett gott skydd mot ryktesspridning till men för rikets säkerhet och intresset av att inte lägga en obehörig hämsko på yttrande- och tryckfriheten. Med hänsyn till det anförda saknas enligt utskottets mening skäl till någon ytterligare översyn rörande sådana förfaranden som avses i de här behandlade lagrummen.

dels att utskottets hemställan under 10 bort ha följande lydelse:

10. att riksdagen beträffande *översyn rörande förfaranden som avses i 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 § brottsbalken* avslår motionen 1975/76: 2445 i denna del och motionen 1975/76: 2476 i denna del (yrkande 4 delvis).

9. vid *moment 15* i utskottets hemställan

av fröken Mattson (s), herr Larfors (s), fru Bergander (s), herrar Nilsson i Visby (s), Lövenborg (vpk), fru Andersson i Kumla (s) och herr Mathsson i Fagersta (s), som — under förutsättning av bifall till reservationen nr 6 — beträffande *följdändringar rörande 19 kap. 16 § första stycket brottsbalken* anser

dels att utskottets yttrande under rubriken "Ikraftträdande" på s. 22 bort ha följande lydelse:

Som inledningsvis sagts har i propositionen föreslagits att den nya

lagstiftningen skall träda i kraft den 1 januari 1978. Utskottet har inte funnit anledning till annan bedömning utom såvitt gäller 19 kap. 4 §. I detta lagrum här förordad jämkning bör enligt utskottets mening träda i kraft redan den 1 juli 1976.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 23 som börjar med "Till följd" och slutar med "andra stycket" bort ha följande lydelse:

Till följd av utskottets ställningstaganden i det föregående bör vidtas den jämkning av lydelsen i 14 § första stycket som framgår av utskottets hemställan. Av samma skäl bortfaller behovet av ändring i 16 § andra stycket.

dels att utskottets hemställan under 15 bort ha följande lydelse:

15. att riksdagen för nu ifrågavarande ändringar i brottsbalken antar en ikraftträdandebestämmelse av följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag	*Utskottets förslag*
Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978.	Denna lag träder i kraft, *såvitt avser 19 kap. 4 §, den 1 juli 1976 och i övrigt* den 1 januari 1978.

Bilaga

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1976-05-07

Närvarande: justitierådet Hult, regeringsrådet Simonsson, justitierådet Mannerfelt, justitierådet Welamson.

Enligt lagrådet den 29 april 1976 tillhandakommet utdrag av protokoll 1975/76: 24 vid sammanträde den 27 april 1976 med riksdagens justitieutskott har utskottet beslutat inhämta lagrådets yttrande över propositionen 1975/76: 174 om ändring i brottsbalken jämte de med anledning av propositionen väckta motionerna 1975/76: 2445, 2476 och 2477.

Ärendet har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Björn Edqvist.

Lagrådet avger följande yttrande.

19 kap. 5, 7 och 8 §§

Motivet för de föreslagna ändringarna i 5 och 7 §§ är väsentligen, att förfaranden som objektivt täcks av 5 § anses icke böra bedömas som spioneri när de begås med endast indirekt eller eventuellt uppsåt att gå främmande makt tillhanda. Förslagets tekniska grepp för att uppnå detta är i princip att genom ändring av uppsåtskravet utesluta de avsedda förfarandena från 5 §:s tillämpningsområde och i stället låta dem uppfångas av 7 §. Sistnämnda paragraf skulle alltså straffbelägga förfaranden, som nu faller under 5 § men har begåtts utan syfte att gå främmande makt tillhanda. När dylika förfaranden skall föras över till 7 §:s tillämpningsområde, uppstår emellertid en komplikation genom att denna paragrafs räckvidd till skillnad från 5 §:s är begränsad till uppgifter som rör förhållanden av hemlig natur. Eftersom i propositionen icke föreslås någon ändring härvidlag, blir förfaranden, som objektivt är sådana som avses i 5 § men begås med endast indirekt eller eventuellt uppsåt att gå utländsk makt tillhanda, enligt förslaget straffria när de avsett uppgifter av icke hemlig natur.

I propositionen och den till grund för denna liggande promemorian (prop. s. 22 och 58) hävdas, att fall av sistnämnd art i praktiken synes vara så osannolika att man kan bortse från dem. Någon beskrivning

eller exemplifiering av tänkbara sådana fall görs emellertid varken i promemorian eller i propositionen.

Lagrådet har viss förståelse för den gjorda bedömningen, i den mån man begränsar blickfältet till vad som objektivt sett är "öppna" uppgifter. Då i utredningsmaterialet ej påvisats varför fall med öppna uppgifter skulle generellt vara osannolika, finns dock utrymme för någon tvekan; jfr ett under remissbehandlingen nämnt exempel (prop. s. 11 mitten). Än mer ägnat att väcka tvivel, huruvida den nämnda bedömningen har fog för sig, är likväl ett annat förhållande. Vad lagrådet här åsyftar är, att rekvisitet "uppgift av hemlig natur" i 7 § i praktiken väl kan befinnas ha objektiv men *icke subjektiv* täckning, och i sådant fall innebär förslaget i motsats till gällande rätt, att förfarandet ej är straffbart. Kan det ej bevisas, att uppgiftens hemliga natur varit täckt av gärningsmannens uppsåt, går han enligt förslaget fri från ansvar, även om han haft indirekt eller eventuellt uppsåt att gå främmande makt tillhanda.

Det är att märka, att förarbetena till det nuvarande stadgandet i 7 § visar att höga krav gäller för att insikt om en uppgifts hemliga natur skall anses vara för handen. I regel krävs att avsikten, att visst förhållande skall vara hemligt, har kommit till uttryck på något sätt, såsom genom hemligstämpel, order till underlydande, anslag eller dylikt. Enligt förarbetena är endast i undantagsfall ett förhållande sådant, att det i och för sig framgår att förhållandet är av hemlig natur. Som enda exempel nämns därvid militära positioner under krig. (Se prop. s. 57 och 58.)

Vad som här tilldrar sig intresse är framför allt det fallet, att någon utomstående person får kännedom om en uppgift som objektivt sett är av hemlig natur. Han har emellertid icke varit adressat för någon åtgärd, som upplyst om det hemliga (hemligstämpel, order el. dyl.). Att han ändå skall begripa uppgiftens hemliga natur, har lagstiftaren uttryckligen förutsatt endast för undantagsfall. Dessa skall tydligen utmärkas av att det för envar måste framstå som självklart, att fråga är om en hemlig uppgift.

I sammanhanget är inte i främsta rummet av intresse det fallet, att den utomstående träder i förbindelse med företrädare för främmande stat; vore så förhållandet, skulle ju föreligga ett starkt bevisdatum för att den utomstående personen insett uppgiftens hemliga natur. I stället åsyftas här *dels* sådana fall där han omtalar uppgiften för andra, av vilka någon i sin tur vidarebefordrar den till främmande stats företrädare, *dels* sådana fall där den utomstående uppfattar att uppgiften har nyhetsvärde och därför, på ett eller annat sätt (eventuellt mot vederlag), åstadkommer att den publiceras. Beträffande de sistnämnda fallen bör betonas, att förarbetena till den nu gällande 7 § (jfr prop. s. 57) laborerar med en uppenbar förenkling, när där endast ställs mot vartannat

"sådant som verkligen är avsett att hemlighållas" och sådant som "redan blivit allmänt känt". Mellan dessa renodlade kategorier finns givetvis material, vilket icke är i egentlig mening hemligt men heller icke sådant att det är ett myndighetsintresse eller samhällsintresse att materialet ges vid spridning.

Om någon råkar komma i besittning av en uppgift som inte är allmänt känd, är det således inte givet att han därför har anledning antaga att uppgiften gäller något "som verkligen är avsett att hemlighållas". Han kan mycket väl tro eller i vart fall sannolikt med framgång hävda i en rättegång, att han råkat få kännedom endast om något av nyhetsvärde men att han ej insett att uppgiften var hemlig i rättslig mening. Faktiska förhållanden kan för övrigt tänkas stödja en sådan ståndpunkt i rättegången. Detta kan exempelvis vara fallet om en befattningshavare hos myndighet försummar att iaktta handlingsregler som gäller när verkligt hemliga angelägenheter är i fråga. Den som till följd därav får kännedom om ett förhållande, som avsetts vara hemligt, kan med visst fog säga sig att detta material inte rimligen *kan* vara i rättslig mening hemligt, eftersom det hanteras så lättvindigt. Men vidare måste man beträffande vissa uppgifter i det allmännas verksamhet, vilka i och för sig är förtjänta av sekretess, av praktisk nödvändighet lämna utrymme för iakttagelser och slutsatser av en uppmärksam observatör. Även i dylika fall torde iakttagaren med utsikt till framgång kunna hävda, att något som var så lätt iakttagbart inte av honom uppfattats såsom hemligt.

Några exempel må anföras. Städpersonal hittar i en papperskorg i ett tjänsterum handlingar (kanske handskrivna manuskript) utan hemligstämpel, vilka innehåller "intressanta" uppgifter. Liknande handlingar kan finnas i en portfölj, glömd t. ex. på ett tåg eller i en taxi. En besökare kommer in i ett tillfälligt tomt tjänsterum, där handlingar av nämnd art ligger framme och uppslagna. En radioamatör finner en radiofrekvens, som utnyttjas för militär radiokommunikation. Någon uppmärksammar, att vetenskapsmän med viss specialiserad inriktning gör täta besök hos försvarets forskningsanstalt. I ett utrikespolitiskt spänt läge i förhållande till viss stat igenkänns en annan med Sverige sympatiserande stats politiska eller militära ledare på besök här för icke offentliggjorda överläggningar med svenska myndigheter.

När uppgifter av nu berörd art givits spridning på något av de förut nämnda sätten, måste det framstå som tveksamt, om en uppgiftslämnare, som påstår sig ha saknat insikt om förhållandets hemliga natur, kan fällas till ansvar ens om han haft indirekt eller eventuellt uppsåt att gå främmande makt tillhanda.

Mot bakgrund av det anförda finner lagrådet det icke välbetänkt, att det kriminaliserade området krymps på föreslaget sätt. När förfaranden, som utmärks av indirekt eller eventuellt uppsåt att gå främmande

makt tillhanda, förs över från 5 § till 7 §, bör enligt lagrådets mening tillses, att 7 § ges sådan räckvidd att den blir tillämplig på alla dylika förfaranden som hittills har varit straffbara enligt 5 §. Därvid kan gällande rätts brottsbenämning i 7 § ej bibehållas. En adekvat brottsbenämning synes vara den av JK föreslagna "obehörig befattning med uppgift av betydelse för rikets säkerhet".

Lagrådet föreslår, att i 7 § — såsom ett första stycke — föreskrivs följande: "Förövas, utan syfte att gå främmande makt tillhanda, gärning som i 5 § sägs beträffande uppgift som rör förhållande av hemlig natur, dömes för *obehörig befattning med uppgift av betydelse för rikets säkerhet* till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla om någon, med annat uppsåt att gå främmande makt tillhanda än i 5 § avses, eljest förövar gärning som där sägs."

Vad härefter angår den föreslagna *8 §* är först att framhålla, att det är förenat med flera fördelar om bestämmelsen angående det där avsedda grova brottet tas upp som ett andra stycke i 7 §. Därigenom vinnes, att man senare i kapitlet ej behöver använda s. k. a-paragrafnummer, något som skulle bli nödvändigt om man, såsom lagrådet i det följande föreslår, behåller de bestämmelser som f. n. återfinns i 8 och 13 §§. Att reglera det grova brottet under samma paragraf som normalbrottet överensstämmer också med den teknik som är vanligast i brottsbalken, när det gäller brott av subsidiär, "uppsamlande" art (jfr t. ex. 4 kap. 4 §, 6 kap. 7 §, 10 kap. 5 §, 13 kap. 7 §, 15 kap. 5 § och 17 kap. 8 §). Uppdelning på skilda paragrafer har i regel förbehållits de för vederbörande kapitel centrala brotten, vid vilka för övrigt oftast finns särskild paragraf för ringa fall. När de grova fallen har getts en särskild, skärpt straffskala i samma paragraf som upptar normalbrottet, brukar man i brottsbalken avstå från att ge brottet särskild brottsbenämning, innehållande ordet "grov". Så skulle man i och för sig mycket väl kunna förfara även beträffande nu aktuellt brott. Då emellertid avfattningen av 14 och 15 §§ förenklas, om särskild brottsbenämning införs för de grova fallen, synes detta lämpligen böra ske.

Propositionens exemplifierande uppräkning av sådana förhållanden, som kan föranleda att brottet bedöms som grovt, inrymmer bl. a. det fallet att gärningen innefattade tillhandagående av främmande makt. Av motiven (prop. s. 33) framgår, att därvid åsyftas gärningar som förövats med indirekt eller eventuellt uppsåt att gå främmande makt tillhanda. Vissa dylika gärningar omfattas av det av lagrådet nyss föreslagna tillägget till bestämmelsen om normalbrottet. Vid sådant förhållande synes ej lämpligt att i sak samma rekvisit återkommer i bestämmelsen om grovt brott. Vid tillämpningen bör ändå rubriceringen av gärningen och därmed valet av straffskala ske under beaktande av i vad mån främmande makt verkligen gynnats genom brottet och kännbart men uppstått för svenskt vidkommande.

I en av de remitterade motionerna (nr 2476) har yrkats, att i den nyss berörda uppräkningen beredskapstillstånd skall nämnas såsom jämställt med krig vid bedömningen av om brottet bör anses som grovt. Så har emellertid ej skett i 6 § andra stycket, som gäller grovt spioneri. Något större behov av sådant tillägg synes ej heller föreligga, eftersom fråga endast är om en ej uttömmande exemplifiering (jfr prop. s. 23). Tilläggas kan, att förordnande enligt 22 kap. 16 § kan vara meddelat med verkan, att flera typer av brott som begås under beredskapstillstånd blir att bedöma som om de begåtts under krig.

Det anförda leder till att en uppräkning av den art, som i förslaget upptagits i 8 § andra stycket, skulle bli likalydande med den i 6 § andra stycket. Med hänsyn härtill kan i förevarande sammanhang räcka med en hänvisning till sistnämnda lagrum.

På grund av det anförda förordar lagrådet, att — i stället för förslagets 8 § — i 7 § såsom ett andra stycke upptages följande: "Är brott som avses i första stycket att anse som grovt, skall för *grov obehörig befattning med uppgift av betydelse för rikets säkerhet* dömas till fängelse i högst fyra år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas sådana omständigheter som anges i 6 § andra stycket."

19 kap. 9 §

Förslagets 9 § bör överflyttas till den plats i 8 § som blir ledig, om vad lagrådet här ovan förordat biträdes. Därvid bör brottsbenämningen "vårdslöshet med hemlig uppgift" lämpligen utbytas mot "vårdslöshet med hemlig uppgift av betydelse för rikets säkerhet".

Såsom 9 § kan därefter upptagas den nu gällande bestämmelsen i 8 §, vars bibehållande lagrådet i det följande kommer att föreslå.

19 kap. 10—13 §§

Den nuvarande bestämmelsen i 19 kap. 9 § föreslås i propositionen få motsvarigheter i kapitlets 10 och 11 §§. I sak föreslås därvid den ändringen, att sådan olovlig underrättelseverksamhet som nu omfattas av 9 § första stycket skall vara straffbar endast när det föreligger direkt uppsåt att gå främmande makt tillhanda. Huvudskälet till ändringsförslaget synes vara, att man önskat kongruens med den ändrade gärningsbeskrivningen vid spioneribrottet. Om man emellertid i enlighet med lagrådets förslag tillser, att de förfaranden som förs bort från 5 §:s tillämpningsområde kommer att omfattas av 7 §, bortfaller detta skäl att begränsa nuvarande 9 §:s räckvidd till endast förfaranden med direkt uppsåt. De skäl som i övrigt anförts (prop. s. 25) synes — om de betraktas fristående från nyss angivet huvudskäl för ändring — inte tillräckliga för att motivera den föreslagna begränsningen av det straffbara området. Annat är ju ej förutsatt än att *straffvärd* olovlig underrättelseverksamhet kan komma att bedrivas utan direkt uppsåt att gå

främmande makt tillhanda. Något samhällsintresse att dylika förfaranden skulle lämnas helt straffria kan svårligen uppletas.

Om någon sådan begränsning av det straffbara området inte sker, innebär det inte någon egentlig fördel att dela upp nuvarande 9 § i två paragrafer. Utbrytandet av det nuvarande andra stycket till en särskild gärningstyp föder dessutom behov av ny brottsbenämning för denna, och lämplig benämning är ej lätt att finna. Föreslaget uttryck — olovligt anskaffande av personuppgifter — framstår inte som lyckat, bl. a. därför att fullbordat brott föreligger redan när någon bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter, även om han ännu inte lyckats skaffa några uppgifter.

På grund av det anförda föreslår lagrådet, att nuvarande 9 § lämnas oförändrad och får det nya numret 10 §.

Beträffande nuvarande *11* och *12* §§ föreslås i propositionen, att de skall betecknas 12 respektive 13 §. En sådan ändring blir onödig med lagrådets förslag till numrering av de tidigare paragraferna i kapitlet.

Härav följer, att nuvarande *13 §*, om den enligt vad lagrådet nedan föreslår bibehålls, kan stå kvar med oförändrat paragrafnummer.

I överensstämmelse med vad föredragande departementschefen anfört (prop. s. 30) finner lagrådet, att straffbestämmelsen i 13 § om tagande av utländskt understöd har en så vidsträckt avfattning att den omfattar vissa förfaranden som icke rimligen bör bestraffas. Att bestämmelsen åtminstone på längre sikt icke bör kvarstå oförändrad får anses uppenbart.

Allmän enighet torde å andra sidan råda därom, att vissa av straffstadgandet omfattade gärningar kan vara mycket farliga eller skadliga. I propositionen föreslås det oaktat, att straffbestämmelsen skall avskaffas helt. Därvid anför departementschefen beträffande dess preventiva funktion, att risken för att det utländska understödet kommer till allmänhetens kännedom otvivelaktigt utgör det mest avhållande momentet, samt tillägger därefter: "Blir det bekant att en politisk rörelse här i landet från utlandet mottar ekonomiskt stöd för sin verksamhet diskrediteras med all sannolikhet rörelsen i allmänhetens ögon. Det står samtidigt klart att en fortsatt kriminalisering i varje fall inte underlättar möjligheterna att klarlägga sådana transaktioner som det här är fråga om utan snarast leder till än större försiktighet och att ytterligare sofistikerade metoder för understöd kommer till användning."

Enligt lagrådets mening kan denna motivering för stadgandets avskaffande ej anses bärkraftig. Det är uppenbart, att i förekommande fall den främmande makten har klart för sig betydelsen från opinionsbildningssynpunkt av att understödet och dess ursprung icke kommer till den svenska allmänhetens kännedom. Lika uppenbart förefaller det vara, icke blott att möjligheterna att förvärva medarbetare inom Sverige för ändamål som här avses ökas väsentligt, om sådant medarbetarskap blir

straffritt, utan även att det blir betydligt lättare att hemlighålla utländskt understöd om det icke längre blir en uppgift för polis- och åklagarmyndigheterna att söka komma tagande av sådant understöd på spåren. Att främmande makt under alla förhållanden får antagas kunna genom användning av sofistikerade metoder i viss utsträckning lyckas med obehörig inblandning i vårt lands angelägenheter på sätt som avses i lagrummet synes rimligen icke kunna vara något skäl att underlätta sådan verksamhet.

Man synes för övrigt böra uppmärksamma, att också den föreslagna avkriminaliseringen av ryktesspridning och beljugande av myndighet har visst intresse i sammanhanget. Tillsammans med upphävande av straffstadgandet för tagande av utländskt understöd skulle den innebära, att straffrättsligt sett fältet bleve helt fritt för en främmande makt att finansiera en systematisk kampanj via sympatisörer i Sverige för spridning av falska uppgifter i syfte att undergräva förtroendet för riksdagen, regeringen eller myndigheter i övrigt.

På grund av det anförda vill lagrådet för sin del förorda, att 13 § icke upphävs men att lagrummet omarbetas i syfte att åstadkomma en tillfredsställande avgränsning av det straffbara området. Hur en sådan avgränsning skall ske saknar lagrådet möjlighet att uttala sig om i detta sammanhang. Spörsmålets besvarande torde för övrigt förutsätta ställningstagande till vissa värderingsfrågor som får anses falla utanför lagrådets granskninguppgift. Lagrådet vill förorda, att straffbestämmelsen om tagande av utländskt understöd görs till föremål för förnyad utredning. I avvaktan på resultatet av en sådan utredning synes ej önskvärda konsekvenser av stadgandets nuvarande avfattning lämpligen kunna förebyggas genom att 16 § i kapitlet nu ändras så, att åtal för tagande av utländskt understöd skall förutsätta förordnande av regeringen.

19 kap. 14 och 15 §§

Av skäl som har framgått av det föregående förordar lagrådet,

att orden "grov obehörig befattning med hemlig uppgift" i 14 § första och andra styckena samt 15 § ändras till "grov obehörig befattning med uppgift av betydelse för rikets säkerhet", varvid samtidigt i 14 § första stycket ordet "eller" bör inskjutas mellan orden "säkerhet" och "olovlig",

att orden "eller olovligt anskaffande av personuppgifter" i 14 § första stycket utgår samt

att orden "förberedelse till obehörig befattning med hemlig uppgift" i 14 § första stycket ändras till "förberedelse till obehörig befattning med uppgift av betydelse för rikets säkerhet".

19 kap. 16 §

Med lagrådets förslag att gällande 11 § får behålla sitt nuvarande paragrafnummer förfaller behovet av propositionens ändringsförslag i 16 § andra stycket. I enlighet med vad lagrådet har anfört avslutningsvis under 10—13 §§ förordas emellertid, att första stycket i 16 § ges följande lydelse: "Olovlig underrättelseverksamhet, olovlig värvning eller tagande av utländskt understöd eller försök, förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet må ej utan regeringens förordnande åtalas av åklagare."

22 kap. 2 a §

I propositionen föreslås, att straffbestämmelsen i 19 kap. 8 § om ryktesspridning till fara för rikets säkerhet skall upphävas men få en motsvarighet i en ny 2 a § i 22 kap. för fall, då beredskapstillstånd råder eller riket är i krig. Att bland allmänheten sprida eller till främmande makt framföra eller låta framkomma falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet skall alltså kunna bestraffas såsom ryktesspridning till fara för rikets säkerhet endast om gärningen förövas under krig eller andra extraordinära förhållanden (jfr 22 kap. 16 §). Vidare föreslås, att straffbestämmelserna om samhällsfarlig ryktesspridning i 16 kap. 6 § och om beljugande av myndighet i 17 kap. 6 § skall helt avskaffas.

Såsom det väsentliga skälet för samtliga nu angivna inskränkningar av det straffbara området anförs, att information och upplysning är de adekvata åtgärderna när det gäller att motverka eller undanröja de skadeverkningar eller risker för sådana verkningar, som kan bli följden av att osanna uttalanden sprids bland allmänheten eller förs fram till främmande makt, samt att möjligheterna härvidlag tveklöst blivit väsentligt utvidgade och förbättrade under senare år. I anslutning härtill framhålls, att statistiken över meddelade domar visar att ifrågavarande straffbestämmelser tillämpats i mycket begränsad omfattning.

De brott, om vilka här är fråga, innefattar samtliga ett uppsåtligt framförande av osanna uppgifter, vilka kan medföra allvarliga skadeverkningar för samhället. I propositionen görs — naturligt nog — icke gällande, att kriminaliseringen av sådant handlande skulle kunna innebära någon obehörig hämsko på den offentliga debatten eller eljest på yttrandefriheten. Propositionen ger sålunda i denna del icke uttryck åt någon ändrad värdering av det intresse som ifrågavarande straffbud avser att skydda eller av något annat intresse som kan komma i konflikt med det förstnämnda. Den fråga, som här aktualiseras, gäller alltså uteslutande huruvida intresset bakom ifrågavarande straffstadganden kan anses tillfredsställande tillgodosett utan strafflagstiftningens skydd. Såsom skall framgå av det följande, har denna fråga i viss utsträckning

ett tämligen nära samband med utformningen av regelsystemet i övrigt, särskilt såvitt gäller vissa samhällsorgans verksamhet.

Helt visst utgör det fria meningsutbytet och möjligheterna att inom dess ram ge information och göra tillrättalägganden ett oskattbart värde, när det gäller att motverka spridning av falska rykten och att reparera skador som sådan ryktesspridning har medfört. Fråga är emellertid om man i den utsträckning propositionen förutsätter kan förlita sig enbart på detta värn mot farlig ryktesspridning, som i det fördolda kan ta formen av systematiska och välorganiserade kampanjer med uppenbart politiska syften och som framför allt kan befaras i politiskt oroliga tider.

Lagrådet vill erinra om att ifrågavarande straffbestämmelser — liksom andra sådana bestämmelser — i första hand avses fylla en avhållande, preventiv funktion. Att en straffbestämmelse sällan tillämpas utgör ingen tillförlitlig mätare på dess betydelse från preventiv synpunkt. Icke minst gäller detta straffbestämmelser till skydd för rikets säkerhet. Det är naturligt att gärningar, som riktar sig mot rikets säkerhet, har föga aktualitet under politiskt lugna förhållanden. Bestämmelser om straff för sådana gärningar kan likväl vara av betydande värde särskilt i tider, som kännetecknas av politisk oro utan att därför krig eller beredskapstillstånd behöver råda. Att lagstiftning för sådana tider får anstå till dess ett krisläge är akut eller bedöms vara nära förestående synes icke vara att rekommendera. Det kan befaras, att den då kommer för sent för att förebygga skadeverkningar; möjligen också att den blir mindre balanserad än om den övervägts i ett politiskt gynnsammare klimat.

Som framgår av det förut anförda är emellertid grundtanken bakom propositionen i denna del, att prevention mot själva lämnandet eller spridandet av osanna uppgifter är av mindre betydelse, eftersom det med utvecklingen av massmedia i våra dagar anses väl sörjt för att skadlig effekt av gärningen kan förebyggas eller undanröjas genom information om rätta förhållandet.

Det förhåller sig otvivelaktigt så, att massmedia genom sin obestridligen stora genomslagskraft erbjuder goda möjligheter att dementera lögner. Tyvärr förhåller det sig emellertid också på det sättet, att osanna uppgifter om de publiceras i massmedia i varje fall inte har mindre genomslagskraft, och i sakens natur ligger att dementierna alltid kommer i efterhand, då skadan ofta redan är skedd. Den frågan synes för övrigt inte ha uppmärksammats i lagstiftningsärendet vilken negativ inverkan avkriminaliseringen kan komma att få på de nyhetsförmedlande organens benägenhet att med den starka tidspress varunder de arbetar verifiera mottagna upplysningar.

Inte heller har vare sig i utredningsmannens promemoria eller i propositionen ägnats någon uppmärksamhet åt frågan om betydelsen i aktuella hänseenden av skiljaktigheter mellan olika samhällsorgans verk-

samhet. Inom vissa myndigheters verksamhetsområden torde sekretesshänsyn i betydande omfattning försvåra eller förhindra för myndigheten att vederlägga oriktiga påståenden. Hit hör kanske främst militära och polisiära myndigheter. Till och med regering och riksdag torde emellertid kunna försättas i situationer, där de saknar möjlighet att tillräckligt snabbt för att förebygga skada eller fara lämna så fullständiga upplysningar i exempelvis en utrikespolitisk fråga som erfordras för att på ett övertygande sätt bemöta ett falskt rykte. Även domstolarnas situation måste uppmärksammas i detta sammanhang. Det torde icke vara förenligt med domstolarnas verksamhet att de deltar i den allmänna debatten för att försvara träffade avgöranden. Redan domareden torde för övrigt i avgörande utsträckning utgöra hinder häremot.

Det sagda ger vid handen, att det i många fall måste ställa sig svårt att mot sanningslösa tillvitelser finna ett remedium i promemorians uttalande om "en plikt för den berörda myndigheten att — i enlighet med dess allmänna skyldighet att tillse att anförtrodda uppgifter effektivt fullgörs — på lämpligt sätt bemöta osanna rykten och påståenden".

Naturligtvis kan det göras gällande, att det just i fall, där sekretessbestämmelser eller likartade regler är tillämpliga, kan bli särskilt svårt att i en rättegång om ansvar för samhällsfarlig ryktesspridning eller beljugande av myndighet visa, att en lämnad uppgift är osann. Detta förhållande synes emellertid icke utesluta, att ifrågavarande straffstadganden också för sådana fall kan ha en betydande preventiv effekt. Den som överväger att framföra ett lögnaktigt påstående torde nämligen långt ifrån alltid kunna ens inom ramen för principiellt sekretessbelagda områden på förhand förlita sig på att den tilltänkta lögnen icke kommer att kunna avslöjas. Situationen kan ofta vara sådan, att sekretesshänsyn väl förhindrar ett vederläggande av en lögn omedelbart efter det att den framförts och innan den hunnit göra skada men att dessa hänsyn icke längre gör sig gällande när det blir aktuellt att i rättegång pröva fråga om ansvar för den osanna uppgiften.

Med hänsyn till vad nu sagts synes det finnas fog för åsikten, att den föreslagna avkriminaliseringen innebär en betydande försvagning av samhällets skydd mot falska rykten och andra osanna påståenden särskilt inom områden, för vilka sekretessregler eller liknande regler gäller. Därtill förtjänar anmärkas, att det företrädesvis torde vara sådana områden som ter sig särskilt attraktiva för den som må ha intresse av att uppsåtligen sprida falska rykten eller andra lögner.

Mot bakgrunden av vad som anförts i det föregående kan lagrådet icke ansluta sig till propositionens förslag om upphävande av 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 §. För den händelse sistnämnda stadgande bibehålles, bortfaller skälet till att införa den föreslagna 2 a § i 22 kap.

Motionerna

Justitieutskottets remiss omfattar även motionerna 2445, 2476 och 2477. Lagrådets uppfattning i de frågor som avses med motionsyrkandena torde i allt väsentligt framgå av vad lagrådet har anfört i det föregående. Dock återstår ett i alla tre motionerna förekommande önskemål om sådan översyn av spionerilagstiftningen, som har berörts i rikspolisstyrelsens yttrande i lagstiftningsärendet. Beträffande sådana spionageformer, som har politisk eller ekonomisk (inkl. industriell) inriktning men samtidigt faller utanför den nuvarande brottsbeskrivningen för spioneribrott, vore det även enligt lagrådets mening av värde med i vart fall en förberedande undersökning angående behovet av kriminalisering av särskilt farliga förfaranden. Anmärkas må i fråga om industrispionage, att ett visst skydd följer av 3 och 5 §§ lagen (1931: 152) med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens men att det är ganska snävt och väsentligen av intern natur.

Detaljfråga beträffande 19 kap. 4 §

Eftersom i lagstiftningsärendet aktualiserats flera ändringar i 19 kap., synes det lämpligt att i detta sammanhang rätta till kapitlets 4 §. När ordet "Konungen" i bl. a. denna paragraf utbyttes mot "regeringen" (1974: 565), förbisågs att senare i paragrafen talas om "den han bemyndigat". Ordet "han" bör utbytas mot "regeringen".

Ikraftträdande

Enligt propositionen skall de föreslagna lagändringarna träda i kraft den 1 januari 1978. Vad lagrådet förordat ger icke anledning till något annat bedömande härvidlag utom såvitt angår 19 kap. 4 § och 16 § första stycket. Därutinnan föreslagna ändringar bör kunna träda i kraft utan dröjsmål.

Innehållsförteckning

	Sid.
Propositionen	1
Förslag till Lag om ändring i brottsbalken	2
Motionerna	7
Utskottet	8
Inledning	8
Propositionens huvudsakliga innehåll m. m.	8
Allmänna synpunkter	9
Spioneri, obehörig befattning med hemlig uppgift m. m.	10
Översyn av spioneribrottet	13
Olovlig underrättelseverksamhet m. m.	14
Ryktesspridning, tagande av utländskt understöd m. m.	16
Detaljfråga beträffande 19 kap. 4 §	22
Ikraftträdande	22
Övrigt	22
Utskottets hemställan	23
Reservationer	26
1. Utformningen av stadgandet om obehörig befattning med hemlig uppgift (c, m)	26
2. Utformningen av stadgandet om grov obehörig befattning med hemlig uppgift (c, m)	28
3. Utformningen av stadgandet om vårdslöshet med hemlig uppgift (c, m)	30
4. Översyn av spioneribrottet (s)	31
5. Utformningen av stadgandet om olovlig underrättelseverksamhet (c, m)	32
6. Upphävande av stadgandet om tagande av utländskt understöd (s, vpk)	34
7. Upphävande av 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 § BrB (c, m)	35
8. Översyn rörande förfaranden som avses i 16 kap. 6 §, 17 kap. 6 § och 19 kap. 8 § BrB (s, vpk)	38
9. Följdändringar rörande 19 kap. 16 § första stycket BrB (s, vpk)	38
Bilaga. Lagrådets protokoll	41

NORSTEDTS TRYCKERI STOCKHOLM 1976 760047